

ANNELI ASPLUND

Voi sitä herraa kuin Sveaborin jätti – kansanlaulun kuva Suomen sodasta

Carl Axel Gottlund (1796–1875) oli 1800-luvun alussa suomalaisen kansanrunouden varhaisista kerääjistä se, jonka tulokset olivat kaikkein suurimmat ja joka ensimmäisenä tallensi myös sävelmiä. Hänen muistiinpanojensa joukossa on pitkä, ruotsinkielisellä otsikolla varustettu mutta suomenkielinen, riimillistä laulutapaa noudattava teksti *Krigs visa*, joka kertoo vuosien 1808–1809 Suomen sodasta. Tekstin lähetti Gottlundille Gustaf Henrik Nauckler, nuori sotilas, joka liitti muistiinpanon loppuun myös lyhyen ruotsinkielisen viestin. Hän valitti paperipulaa ja arveli voivansa saada paljon lisää hyviä lauluja, jos ”maisteri” – kuten hän Gottlundia puhutteli – lähettäisi paperia laulun tuojan mukana. Enempään hänellä ei nyt ole ollut aikaa. Kirje on päivätty 17. maaliskuuta 1816, kuutisen vuotta Suomen sodan päättymisen jälkeen. Lähettäjä ei ollut Gottlundille aivan uusi tuttavuus, sillä hän oli saanut samalta henkilöltä jo tammikuun alussa erään toisen runon tekstin.¹ Sotalaulu on muistiinpano suullisesta perinteestä ja harvinainen varhaisen tallennusaikansa, aiheensa ja säkeistöllisyytensä vuoksi.

Seuraavassa selvitän ensin lyhyesti, kuka oli laulun muistiinpanija sekä analysoin tekstin sisältöä ja rakennetta, runomittaa, tyyliä ja laulun tarkoitusta. Tarkastelen myös sen suhdetta historialliseen taustaan ja vertailen sitä yhden esimerkin valossa samalta ajalta olevaan toiseen Suomen sodasta kertovaan kansanomaiseen lauluun. Pohdin sitäkin, minkälainen sävelmä tähän sotalauluun on saattanut liittyä.

Kuka oli G. H. Nauckler?

Nauckler-suvun juuret ulottuvat jo 1400-luvun Saksaan ja itäisestä Suomesta mm. 1700-luvun Viipuriin. Samaan aikaan suku tunnettiin myös läntisessä Suomessa, mm. Urja-

¹ *Krigs visan* arkistonumero SKS:n Kansanrunousarkiston Gottlund-kokoelmassa on 683b. Gottlundin aiemmin Naucklerilta saaman *Kockin runon* sepittäjä oli rautalampilainen rahvaanrunoilija, Paavo Korhonen ”Vihta-Paavo”, (1775–1840). Muistiinpano on harvinaisen varhainen sikäli, että Lönnrotkin tapasi Korhosen vasta 1828 ensimmäisellä keruumatkallaan. Tiedossa ei ole, keneltä Nauckler tekstin sai, mutta se osoittaa, että Kockin runo oli levinnyt jo tuohon aikaan laajalle. (Ks. myös Haavio 1923, 68–67, 97.) Lönnrot julkaisi Korhosen runoja 1848 kokoelmassa *Paavo Korhosen viisikymmentä runoa ja kuusi laulua*.

lassa, Bromarvissa ja Vaasan läänissä.² Suvun Savon haara oli levittäytynyt 1700-luvulla paitsi Viipuriin mm. Juvalle, Puumalaan ja Sulkavalle. Tästä haarasta on löydettävissä henkilö Gustaf Henrik Nauckler. Hän oli syntynyt Heinolan läänissä 1797, ja hänet otettiin vapaaehtoisena Kuopion pataljoonaan 1813 vain 15-vuotiaana. Suomen sotaan hän itse ei ehtinyt osallistua, koska oli sodan alkaessa vasta 11-vuotias.³ Sukuselvitys on niukka eikä siinä ole tietoa edes Naucklerin vanhemmista. Hänen tiedetään muuttaneen Mikkelistä Joroiisiin maaliskuussa 1819. Hän kuitenkin palasi sieltä seuraavan vuoden alussa Mikkeliin ja erosi armeijasta 1820; sotilasarvoltaan Nauckler oli tällöin korpraali. Seuraavana vuonna hän meni naimisiin, muutti myöhemmin veronkantokirjuriksi Käkisalmeeen ja sai siellä neljä lasta vaimonsa Charlotta Magdalena o.s. Kerrmanin kanssa. Nauckler kuoli Käkisalmessa 1854.⁴

Nauckler on ollut yksi niistä useista tiedonantajista, joilta Gottlund omien keruidensa lisäksi hankki kansanperinneaineistoa⁵. Kirjeensä lähetyspaikaksi hän merkitsi Mändyis. Tämän niminen kylä (suom. Mäntyinen, Mäntynen) löytyy ainakin Sulkavalta, Juvan komppanian ruotutalojen kyläluettelosta.⁶ Tässä kylässä hän lienee asunut laulun lähetysaikaan. Gottlund kulki jo varhain isänsä mukana tämän virkamatkoilla sekä osallistui seuralämäänsä Juvalla ja sen lähiseuduilla. Hän liikkui sekä rahvaan että säätyläisten parissa ylittäen vaivattomasti silloisen yhteiskunnan sosiaalisia rajoja.⁷ Tunsivatko Gottlund ja Nauckler toisensa henkilökohtaisesti, siitä ei ole tietoa. Lähettäessään tekstinsä ”maisterille” vuoden 1816 alkupuolella hän oli 18-vuotias sotilas. Gottlund puolestaan oli näihin aikoihin 20-vuotias Turun yliopiston opiskelija. Hän oli tallentanut kotiseudullaan Juvalla jo vuodesta 1815 runsaasti runolaulua, uudempia kansanlauluja ja muuta kansantietoutta. Kesällä 1816 hän oli lähdössä Uppsalan yliopistoon jatkamaan opintojaan. Tähän matkaan nähtävästi katkesivat näiden kahden väliset laulujen keruuseen viittaavat yhteydet.

2 Hohenthal käyttää suvun nimestä muotoa Nauklér. (Hohenthal 1941, 51–58.) Tässä tekstissä käytetään G. H. Naucklerin itsensä käyttämää kirjoitusasua.

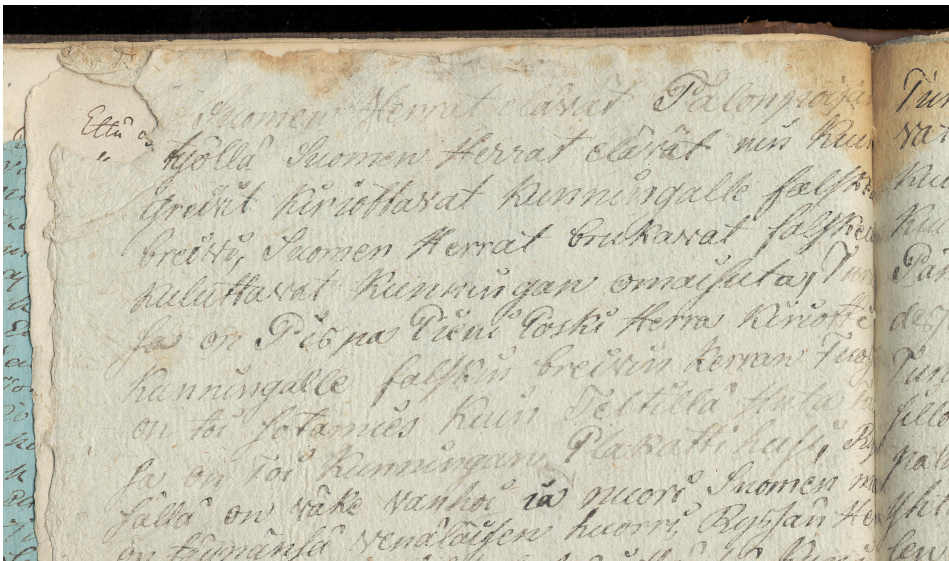
3 Heinolan lääni kuului alkujaan Kymenkartanon lääniin, joka oli Kustaa Vaasan 1556 perustama voutikunta. Kun Kaakkois-Suomi joutui Uudenkaupungin rauhassa 1721 Venäjälle, muodostettiin Viipurin ja Käkisalmen läänien jäännöksistä sekä osista Hämettä ja Uttamaata Kymenkartanon ja Savonlinnan lääni. Kun Kymijoki Turun rauhassa 1743 tuli rajaksi, maaherran residenssi siirtyi Lappeenrannasta Loviisaan. Vuonna 1775 Kustaa III määräsi uudesta lääninjaosta. Entisestä Kymenkartanon läänistä tuli Heinolan lääni, ja sen pääkaupungiksi tuli Heinola. Tilanne muuttui jälleen 1831, kun keisari määräsi läänin pääkaupungiksi Mikkeliin. (Otavan Iso Fokus 4, 1975, 2122–2123.)

4 Hohenthal 1948, 40. Veronkantokirjuri toimi kruununvoudin palkkaamana ja alaisuudessa.

5 Gottlundin keruutyötä tutkineen Uno Karttusen mukaan Nauckler on ollut yksi Gottlundin tiedonantajista, mutta hänen ensimmäistä keruukauttaan tutkinut Ilmari Heikinheimo ei mainitse Nauckleria niiden henkilöiden joukosta, joilta Gottlund ennen Ruotsiin lähtöään sai runoja. (Heikinheimo 1933, 136–138.)

6 <http://Savon rykmentti.fi>. Juvan komppania. Ruotutalojen kylät. (luettu 20.8.2016). Mändyis, Mäntynen oli yksi Juvan komppanian ruotutalojen kylä. Suomen sodan päätyttyä sotaväki lopetettiin, mutta upseerit ja aliupseerit saivat pitää palkkaetunsa ilman palvelusvelvollisuutta, ja sotilassääty jäi viljelemään maata ja asumaan sotilasvirkataloihinsa (Tarkiainen 2009, 49). Vuonna 1812 perustettiin kolme pataljoonaa, joista yksi oli Kuopion pataljoona.

7 Åström 1999, 204–209.

Katkelma Naucklerin käsikirjoituksesta, säkeistöt 11–16 sisältyvät jaksoihin 3 ja 4. SKS:n Kansanrunousarkiston kokoelmat.

Krigs visan rakenne ja kirjoitusasu

Naucklerin teksti on huomionarvoinen varhaisen muistiinpanoajansa vuoksi. Gottlundin keruutuloksia lukuun ottamatta uusimittaisten kansanlaulujen tallenteita tunnetaan tuolta ajalta niukasti.⁸ *Krigs visa* sisältää kolmelle sivulle kirjoitettuna 33 kaksisäkeistä säkeistöä, jotka muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ovat riimillisiä tai riimiä tavoittelevia. Naucklerin käsiala on melko helposti luettavaa, tosin muste on ensimmäisellä sivulla haalistunut ja siitä syystä osittain vaikealukuista. Sanat on kirjoitettu ilman säkeistömuotoa peräkkäin sivun vasemmasta laidasta rivin loppuun, jolloin rivin viimeinen sana on usein epäselvä ja välillä vaikeasti tulkittavissa. Säkeistöllisyys käy ilmi säeparien keskinäisistä loppusoinnuista, jotka ovat enimmäkseen puhtaita, välistä myös vajanaisia riimipareja. Siitä huolimatta, että teksti on kirjoitettu proosatekstin tapaan, riimillisuus tuo säkeistorakenteen selkeästi esiin. Puhtaita riimipareja on 33:sta 17, esim. totta – flottan, keitä – heitä, vyöllä – työllä, greivit – breivit, herra – kerran, huuta – suuta, isä – lisä, kysy – pysy, jne., lisäksi on nähtävissä riimin tavoittelua, esim. jätti – otti, ennen – tänne, limppua – kimppuu. Lisäksi on säepareja, joista riimi puuttuu: esim. lulut – olla, laulo – pauhaa, jne.

Laulun muistiinpanon aikaan suomen kielen oikeinkirjoitus ei ollut vielä vakiintunut. Aikakauden tapaan Nauckler on kirjoittanut vokaalit ruotsin kielen ääntämyksen mukaisesti (esim. mäne, luettava mene, menee). Hän myös kirjoittaa sananalkuisen j:n

⁸ Vanhaa mittaava noudattava runolaulu oli Gottlundin keruutyössä päähuomion kohteena, mutta hän ei hyljeksinyt riimillistenkään laulujen tallentamista. Hänen omat, samoihin aikoihin tehdyt tallenteensa riimillisistä lauluista ovatkin ajankohtaan nähden kaikkein runsaimmat. (Asplund 1997, 302–303.)

Venäjän armeijan 17. divisioona ylittää rajan Kymijoen Ahvenkoskella. Nordensvan 1898, s. 51. Piirros: Magnus Adlercreutz.

aina i:llä. Substantiiveja ja välistä verbejäkin hän on merkinnyt toisinaan isolla alkukirjaimella. Erityisesti sananalkuisen k:n versaali- ja gemenamuodot muistuttavat läheisesti toisiaan, joten on vaikea päätellä, kumpaa kirjoittaja kulloinkin on tarkoittanut. Pitkät vokaalit hän on kirjoittanut yleensä yhdellä merkillä. Pisteet ja pilkut puuttuvat paria poikkeusta lukuun ottamatta. Kieli noudattelee sanastoltaan pääosin lounaismurteelle tyypillisiä muotoja, mutta itämurteisiakin piirteitä esiintyy. Muistiinpano on tärkeä paitsi kieliasunsa ja metriikkansa vuoksi, myös siksi, että on kiinnostavaa nähdä, mitä tämä pitkä riimillinen kansanlaulu kertoo Suomen sodasta, joka on yksi historiamme tärkeitä käännekohtia. On kysyttävä, missä määrin sen sisältö on historiallisesti totuudenmukaista; muistitietoahan ei pidetä sisällöltään historiallisesti välttämättä kovin todistusvoimaisena.⁹ Heti alkuun huomio kiinnittyy tekstin rakenteeseen. Kyseessä ei ole yhtenäinen, juonellinen Suomen sodasta kertova kokonaisuus, vaan 33-säkeistöinen teksti näyttää jakautuvan kuuteen jaksoon. Näistä ensimmäinen koostuu kolmesta säkeistöstä, kolmessa seuraavassa jaksossa säkeistöjä on jokaisessa kuusi, viides jakso sisältää kahdeksan säkeistöä ja viimeisessä säkeistöjä on neljä (3+6+ 6+6+8+4).

Viaporin valtaus

Laulu alkaa siitä, mistä varsinaiset tärkeät sotatapahtumatkin alkoivat eli Viaporin valtaamisesta. Historiallista faktaa on, että venäläisten ensimmäinen hyökkäys oli alkanut 21. helmikuuta, jolloin joukot varhain aamulla yllättäen marssivat Ahvenkosken kohdalta Kymijoen ylittävälle sillalle, joka siihen aikaan oli Ruotsin valtakunnan ja Venäjän

⁹ Kertomuserperinne, erityisesti historialliset ja paikallistarinat, näyttää usein säilyttäneen faktatietoa paremmin kuin lauluperinne. Suomen sodasta on runsaasti arkistotietoa sekä suomen- että ruotsinkielisiltä seuduilta. Yhtenä esimerkkinä voi mainita Camilla Asplund Ingemarkin ja Johanna Wassholmin (2009) teoksen *Historiska sagner om 1808–09 års krig*. Tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan mahdollista paneutua proosasaperinteeseen, vaikka sieltä on löydettävissä vastineita käsillä olevan laulun teemoille.

rajalla. Aivan odottamatta tämä ei kuitenkaan tapahtunut, sillä pahaenteiset huhut olivat kuukausien ajan kertoneet itärajan takaisista sotavalmisteluista. Kustaa IV Adolfin hallituskaudella Ruotsin ja keisarikunnan välit olivat jo useaan otteeseen kärjistyneet. Tammikuun lopulla Ruotsin lähettiläs Pietarissa lähetti Tukholmaan varoituksen pian alkavasta hyökkäyksestä, jonka johdosta armeijan joukot Suomessa saivat liikekannallepanokäskyn.

Venäjäen armeijan 17. divisioona eteni nopeasti Kymijoen Ahvenkoskelta länteen päin ja Ahvenkosken ohella ylittivät rajan toisaalla Ruotsinpyhtäällä. Armeijan 20. divisioona ylitti rajan samana päivänä Hirvikoskella, Anjalassa ja Keltissä. Suomalaisten rajavartio-paikkojen vähäiset miehistöt vetäytyivät ylivoiman alta.¹⁰ Venäläiset jatkoivat nopeassa tahdissa marssiaan ja valtasivat rajanpinnassa sijaitsevan Loviisan. Osa joukoista jäi piirittämään Loviisan edustalla olevaa pientä Svartholman linnoitusta, jonka vahvuus oli vain noin 700 miestä. Svartholma antautui huollon puutteiden vuoksi muutaman viikon piirityksen jälkeen 18. maaliskuuta.¹¹

Vihollisen eteläiset joukot jatkoivat Porvooseen ja valtasivat kaupungin 24. helmikuuta.¹² Helsinkiä puolustava pieni sotilasosasto joutui 2. maaliskuuta venäläisten yllä-tysiskun kohteeksi lähes ilman taistelua. Viaporin linnoitukseen majoitetut noin 7000 sotilasta, jäivät puolta pienemmän vihollisjoukon piirittämäksi. Silminnäkijöiden mu-kaan linnoitus pommitti aluksi ympäristöönsä kiivaalla tulella, johon venäläisetkin vas-tasivat. Venäläisten tärkeänä strategiana oli käyttää psykologisen sodankäynnin keinoja. He käyttäytyivät kaupunkilaisia kohtaan hyvin. Upseerien rouvien annettiin vierailla Viaporissa kertomassa, kuinka ystävällisesti venäläiset käyttäytyivät siviiliväestöä koh-taan. Piirittäjät hiillostivat Viaporin komentajaa, Carl Olof Cronstedtia, toimittamalla kaiken aikaa linnoitukseen tietoa sen tukalasta asemasta. Selitettiin, että kovan pak-kastalven vuoksi Viaporilla oli vain vähän mahdollisuuksia saada ruotsalaisten puolelta apua. Venäläiset kävivät kaiken aikaa aseleponeuvotteluja Carl Olof Cronstedtin kanssa, ja lopulta huhtikuun alussa tehtiin sopimus tulituksen keskeyttämisestä. Jos toukokuun 3. päivään mennessä ei ole tullut omilta joukoilta apua, linnoitus antautuisi. Apua ei mää-räaikaan mennessä tullut, merihän oli vielä tähän aikaan paksussa jäässä, ja venäläiset juhlivat antautumista suurena voittona. Ruotsille Viaporin menettäminen oli järkyttävä katastrofi. Suomessa armeijan ja kansalaisten piirissä antautuminen koettiin petokse-na. Huhut saaren komentajalle kultarahoina annetuista lahjuksista levisivät kaikkialle, ja Cronstedtia pidettiin yleisesti maanpetturina, joka myi rahasta Viaporin.¹³ Laulu alkaa näistä tunnelmista kommentoiden tilannetta, jolloin Viapori oli jo menetetty.

10 Nikula 1970, 779; Visuri 2008, 57. Vetäytymiskahakoita käytiin Elimäellä ja Tesjoella, edelleen 23. helmikuuta Myrskylän ja myöhemmin Artjärven seuduilla, Pernajassa, Kuuskoskella ja Koskenkylässä (Pylkkänen 2008, 48–49).

11 Lappalainen 2008, 84–85; Visuri 2008, 64, 71. Osa omista joukoista keskitettiin pohjoisemmas Hämeenlin-nan seudulle. Myös venäläiset suuntasivat joukkojensa painopisteen kohti Hämeenlinnaa. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista eikä syytä puuttua sodan kulkuun muuten kuin ainoastaan laulun tapahtumien osalta.

12 H. G. Alopaeuksen kuvaus Porvoon valloituksesta (Tarkiainen 2009, 107–11).

13 P. J. Alopaeuksen kirjoittamat kuvaukset Viaporin antautumisesta. (Tarkiainen 2009, 117–120.); Lappalai-nen 2008, 85–95.

160

SVEABORG.

Ryssarnas intåg i Gustafsvärd.

fästningen i besittning. De visste också, att ingen undsättning skulle komma, af det enkla skälet, att kurirerna icke hunnit fram, och att enligt deras förmodan svenska regeringen icke tänkt på att höra efter, huru det stod till på Sveaborg.

Venäläiset tunkeutumassa Kustaanmiekan portista Viaporin antauduttua 3.5.1808. Nordensvan, s.160. Piirros Magnus.Adlercreutz ja David.Ljundahl.

Voi sitä herra kuin Sveaborin jätti
suuri Skällmi kyllä kuin kulta Rahoi otti

Krunstätti marssi emmä ikänänsä lulut
että mahto Kuningan ystävä olla

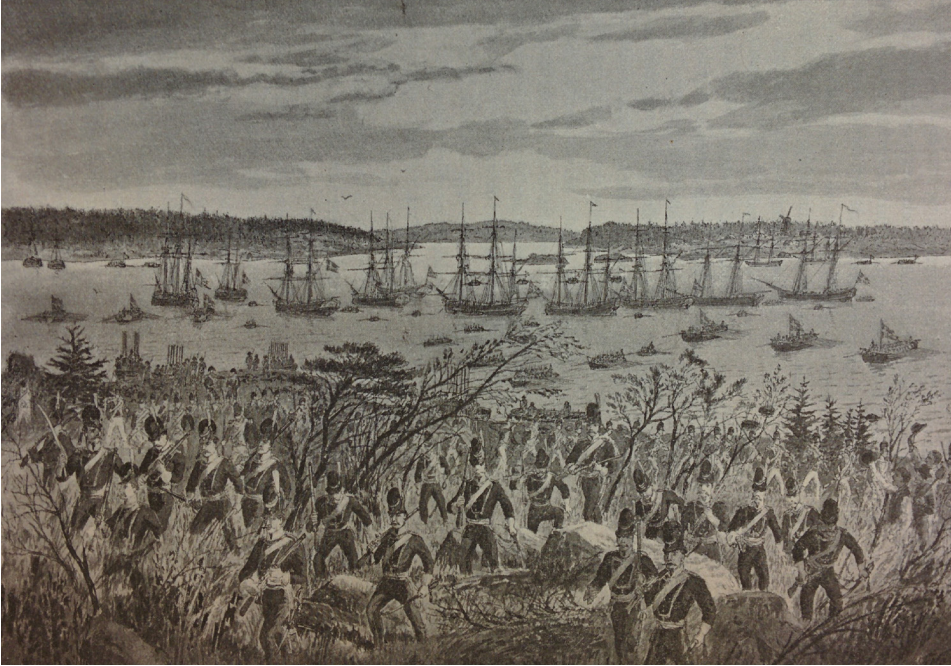
Krunstätti kunningan ystävä oli ennen
mutta hän on laskenna Ryssän io tänne.

Viaporin kohtalosta kerrotaan vain kolmella säkeistöllä, joissa linnoituksen komentaja, amiraali Carl Olof Cronstedt, kuvataan ”suurena kelminä”, joka oli ottanut kultarahoja lahjuksina viholliselta. Oliko todella näin, on kysymys, joka on askarruttanut tutkijoita näihin päiviin saakka. Käsitys Cronstedtin petollisuudesta oli kuitenkin Viaporin luovuttamisen jälkeen yleinen. Venäjän armeijassa 19-vuotiaana ratsuväen upseerina Suomen sodassa taistellut puolalaissyntyinen Faddei Bulgarin kirjoittaa neljäkymmentä vuotta myöhemmin: ”Tuohon aikaan ruotsalaisten ja suomalaisten lisäksi myös meidän upseerimme puhuivat, että Viaporin räjäytti ’kultainen pommi’.” Vielä J. L. Runebergin sukupolvi tulkitsi Viaporin luovuttamisen Cronstedtin heikkoudeksi ja petturuudeksi. Näin teki myös Runeberg *Vänrikki Stoolin tarinoissaan*.¹⁴ *Krigs visan* mukaan linnoituksen komentaja oli vanhastaan tiedetty kuninkaan ystäväksi: ”Krunstetti kunningan ystävä oli ennen.” Nyt oli saatu kuitenkin todeta, että Viaporin päällikkö oli luovuttanut voitettamattomana pidetyn linnoituksen taistelutta viholliselle. Laulussa näkyy hämmästyks ja epäusko: ”Emmä ikänänsä luullut”, että näin olisi voinut käydä.

Taistelut Taivassalossa ja muualla

Kolmen alkusäkeistön jälkeen siirrytään sotatapahtumiin, joita kuvataan seuraavan kuuden säkeistön mittaisessa jaksossa. Todellisuudessa tilanne oli hankala, sillä Suomen sotatoimet eivät paljonkaan kiinnostaneet kuningas Kustaa IV Adolfia. Ruotsin armeijan päävoimat olivat muualla kuin Suomessa, ja kuningas oli keskittynyt pelkästään Tanskaan suunnattuihin hyökkäyksiin. Suomen pääjoukkojen toinen puoli oli Viaporin tapahtumien aikoihin helmikuun lopulla Savossa Mikkelin seudulla, toinen puoli oli Hämeenlinnassa. Vallattuaan eteläiset rannikkokaupungit venäläiset saapuivat Turkuun

14 Lappalainen 2008, 85–95; Bulgarin 1996, 40. Runeberg ei eläessään antanut julkaista Viapori-runoa *Vänrikki Stoolin tarinoissa*, vaikka se oli valmiina jo ensimmäisen niteen ilmestyessä 1848. Se painettiin vasta 1878. Hän perusteli asiaa haluamalla ottaa huomioon Cronstedtin poikien tunteet. Johan Wreden mukaan Runebergin menettely oli pelkästään symbolinen, sillä runoa levitettiin innokkaasti jäljennöksinä ja se oli kaikkien huulilla. Runebergin menettely oli kuitenkin sensuurin vuoksi poliittisesti välttämätöntä. Runohan olisi keisarillisessa Suomessa voitu tulkita kaikenlaisen myöntöväisyyden hylkäystuomioksi ja maan silloisen aseman perustana olleen politiikan arvosteluksi. (Wrede 1988, 148–152.)

Ruotsin armeijan saaristolaivasto ja sen joukkojen maihinnousu Lemunniemelle 19.6.1808. Nordensvan, s. 205. Piirros J. Hägg.

ilman suurempia taisteluja jo 22. maaliskuuta. Kun Suomen pääkaupunki oli joutunut vihollisen haltuun, kuningaskin sodan tässä vaiheessa vihdoinkin malttoi keskittyä Suomen tilanteeseen ja purjehti – tosin vasta kesäkuun lopulla – Turun saaristoon, missä toimi ruotsalaisia laivasto-osastoja. Ruotsin laivasto oli vielä voimissaan, joten sodan ei katsottu vielä olevan hävitty. Pohjanlahdella ja Saaristomerellä alkoivat taistelut kesäkuun lopulla. Aluksi ruotsalaiset tekivät maihinnousun Turun lähelle Kaarinan Lemunniemelle 19. kesäkuuta. Kyseessä oli merkittävä hanke, sillä kenraalimajuri von Vegesackin komennossa oli 2500 miestä ja tarkoituksena oli vallata Turku. Ruotsalaiset pääsivät kyllä maihin, mutta venäläiset löivät nopeasti nämä ruotsalaisten joukot.¹⁵ Kesällä käytiin Turun saaristossa useita meritaisteluja, kun ruotsalaiset tekivät epätoivoisesti kerta kerran jälkeen huonosti onnistuneita maihinnousuyrityksiä.¹⁶

Laulun toisen jakson säkeistörypäs tuo esiin joukon eriaikaisia sotatapahtumia:

Taivassalon Pitäjässä Helssingin kylässä totta
Ruotsin poikain täyty männä oman flottan

¹⁵ Visuri 2008, 86–87; Pylkkänen 2008, 117–121.

¹⁶ Maihinnousuyrityksistä voi mainita lisäksi Sandön ja Kemiön taistelut 2.8., maihinnousu Lokalahdelle 17.9. ja Palvan meritaistelu Velkualla Naantalin ulkopuolella 18.9. (Lappalainen 2008, 170–189; Visuri 2008, 87.)

Ryssän Herrat Turussa ilosan laulo
Suomen Poijat kerta vielä Pikinholmas Pauha

Ryssä se Parhallans purova Keitä
Suomen Poijat Keijhällmin Kuulia heitä

Ryssä se mäne edellä täytä iuoxu
Suomen Poijat pane Tulta peräst nin että tuoxu

Suomen Herrat sanovat elkä panko luodi
minä näen tosin että vihollinen kuoli

elkä nyt panko enä tuonnekan luodi
Vihollinen vetä gardinsa toisellen puolen

Erityisesti Taivassalon maihinnousu ja taistelut 26.–28. syyskuuta näyttävät olleen tärkeitä suomalaisille, koska taistelupaikkojen nimet ovat jääneet laulajien mieleen. Taivassalon Helsinginkylässä (historiankirjoitus puhuu Helsinginrannasta) tapahtuneeseen maihinnousuun osallistui sekä suomalaisia että ruotsalaisia joukkoja, joiden vahvuus oli noin 3400 sotilasta. Heillä oli vastassaan venäläisten 4500 miestä, ylivoima, jonka turvin heidän vastahyökkäyksensä tuhosi ruotsalaisten maihinnousuyrityksen perin pohjin. Laulu kommentoi tätä sanoen, että ”Ruotsin poikain täyty männä oman flottan”. Näin todellisuudessa tapahtuikin. Vihollisen koko ajan ahdistellessa ruotsalaisen Lagerbringin jääkäriosaston peräytyminen laivoihin tapahtui osin epäjärjestyksessä ja suurin vankitappioin.¹⁷

Laulu jatkaa kertoen, että ”Ryssän herrat Turussa ilosan laulo / Suomen Poijat kerta vielä Pikinholmas Pauha”. Turku oli todellisuudessa tässä vaiheessa jo venäläisten hallussa, ja Venäjän sodan johto iloitsi voitosta Turussa, mutta oliko Suomen poikain pauhaamisessa kysymys jostakin kahakasta Pikinholmassa, se ei tekstistä käy ilmi. Nimi on ollut suomenkielisen väen käyttämä, mutta virallisesti se tunnetaan nykyisin muodossa Pikisaari, ruotsiksi Beckholm. Paikka on saanut nimensä rannalla sijainneista ”pikihuoneista”, joissa keitettiin purjelaivojen kunnostamiseen tarvittua pikeä; huoneet on purettu joskus 1890-luvulla. Pikisaari sijaitsi Turun sataman suulla ja oli jo 1600-luvulta asti merkittävä kaupungin merenkulun ja kaupan kannalta. 1700-luvun lopulla se on ollut suurten laivojen satamana, kuten jo H. G. Porthan on kertonut.¹⁸

Tämän jakson säkeistöt ovat ilmeisesti muistumia eri taisteluista tai kahakoista, mutta vain Taivassalon Helsinginkylän taistelu on selkeästi tunnistettavissa. Pikinholman

¹⁷ Taivassalon maihinnoususta, ks. Visuri 2008, 87; Lappalainen 208, 187–189.

¹⁸ Pikisaari sijaitsi silloisessa Maarian kunnassa satamasta Kaksikerran suuntaan, mutta on nykyisin jo pitkään kuulunut Turun kaupunkiin (Suomalainen Paikannimikirja, s. 336). Jo H. G. Porthan mainitsee, että Pikisaaren rannalla, vajaan ½ penikulman päässä Isosta sillasta lounaaseen on kaupungin suurilla laivoilla turvallinen ja syvä satama ja tavallinen lastauspaikka (Tarkiainen 1948, 58).

tapahtumat jäävät tunnistamatta, ja sama koskee säkeistöä, jossa venäläiset keittävät parhaillaan puuroa, kun ”Suomen pojat Keijhällmiin Kuulia heitä”. Mitä Keijhällmillä on tarkoitettu, se jää selvittämättä, mutta kuulien ”heittämisestä” oli laulun sanoin joka tapauksessa seurauksena se, että ”Ryssä se mäne edellä täyttä juoxu”. Suomen pojat olivat päässeet tulittamaan vihollista niin että ruudinsavu vielä tuoksui ilmassa. Jakson toinen, kolmas ja neljäs säkeistö luovat kuvan, jonka mukaan suomalaiset olisivat taistelleet urhoollisesti ja kyenneet yllättämään venäläisten joukon näiden ollessa parhaillaan leiriytyneenä puuroa keittämässä. Suomen sodan historiasta käy ilmi, että Turun tienoilla ja saaristolaistaisteluissa on ollut sellaisiakin tilanteita, joissa omat joukot ovat päässeet niskan päälle ja voineet ajaa venäläisiä pakosalle. Jakson kaksi viimeistä säkeistöä viittaavat kuitenkin taas samantapaiseen sodanjohdon menettelyyn kuin aiemmin eteläisen Suomen ja Viaporin valtauksessa. Strategiana oli nytkin pyrkimys taistelujen välttämiseen mahdollisimman pitkään. Niinpä laulun mukaan suomalaiset sotaherrat kielsivät miehiään ampumasta venäläisiä: ”Suomen herrat sanovat elkä panko luodi”, vaikka nähtiin, että vihollinen onnistuttiin tuhoamaan. Ampumista yritettiin estää myös väittämällä sotilaille vihollisen vetävän joukkojaan taistelutantereelta: ”Elkä nyt panko enä tuonnekan luodi, vihollinen vetä gardinsa toisellen puolen.”

Herrojen falskit breivit

Laulun kolmas jakso jatkaa jossain mielessä edellisiä tapahtumia, vaikka taisteluteemat eivät enää ole esillä samalla tavoin kuin edellä. Nyt sävy muuttuu. Jos sotilaat olivat kokeneet, että heitä oli estetty taistelemasta, on ymmärrettävää, että kansan kesken on syntynyt mielikuva jo aikaisemminkin esillä olleesta lahjontahuuista. Tässä jaksossa ei enää päivitellä Cronstedtin petturuutta, kuten alussa, vaan nyt siirrytään pilkkaamaan yleensä sekä Venäjän että Suomen herroja:

Ryssän herrat sanovatten Tulka Tulka tänne
onpa teilen Kultarahat kelvannut ennen

Ryssän herrat Kävelevät kulta rahat vyöllä
Suomen Herrat elävät Talonpoijan työllä

Suomen Herrat elävät nin kuin greivit
Kiriottavat kunningalle falskoi breivi

Suomen Herrat brukavat falskia suuta
kuluttavat kunningan omaisuta

Turusa on Pispa Pieni Poski Herra
kiriotti Kunningalle falskin breivin kerran

Tuossa on toi sotamies kuin Teltillä huta
Turussa on Toi kunningan Plakatti husi

Säkeistöjen ytimeksi nousee herraviha. Ryssän ja Suomen herroissa ei kumpaisissakaan ole kehumista. Jakson ensimmäisessä säkeistössä viitataan jälleen sekä Viaporin että Svartholman linnoitusten antautumiseen ja palataan jo aiemmin esitettyyn lahjuspäilyyn: ”onpa teilen Kultarahat kelvannut ennen.” Ryssän herrojen kerrotaankin reh-vastelevan ympäriinsä kultarahat vyöllä, kun taas Suomen herrojen väitetään eläneen kreivien lailla, mutta talonpojan työllä. Herravihan noususta kertovien säkeistöjen taustalla saattaa olla kysymys Turussa sattuneesta rahvaan kapinasta, josta päiväkirjassaan kertoo Carl Elias Alopaeus. Kapina syntyi äkillisesti venäläisiä odotettaessa kaupunkiin, kun jostain tuli tieto, että laskiaissunnuntaina satamassa Linnan luona oli poltettu sinne kiinnijäätyneitä saaristolaiaston kanuunajollia. Koolla olevan kansanjoukon kesken oli äkkiä levinnyt kiihtymys ja oli ruvettu väittämään, etteivät polttajat olleet venäläistä sotaväkeä eikä sitä lainkaan ollut tulossakaan, vaan että herrat olivat nyt tekemässä pesäeroa Ruotsin kuninkaaseen.

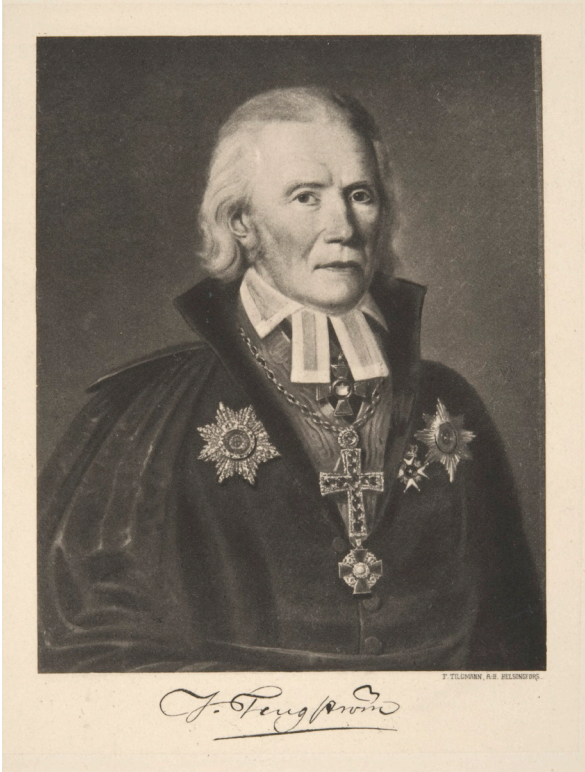
Tällaiseen tulkintaan viittaavat laulun säkeet, joiden mukaan ”Suomen herrat brukavat falskia suuta / kuluttavat kunningan omaisuta” ja ”kirjottavat kunningalle falskoi breivi”.¹⁹ Alopaeuksen kuvaamassa rahvaan kapinassa oli kyse siitä, että Saaristolai-vaston Turun-eskaaderin päällikkö Hjelmstierna ei ollut ehtinyt varustaa laivaston 38 tykkipurttia ja 9 tykkijollaa ajoissa, kun hän kuuli venäläisten jo olevankin marssimassa Turkua kohti. Jotta aluksia ei olisi tarvinnut luovuttaa venäläisille, hän päätti kuninkaan luvalla polttaa sekä kaikki alukset että varastot ja muut tarvikkeet. Koko eskaaderiasema sytytettiin tuleen. Tuntematta sotatilanteiden todellisia vaiheita tavallinen kansa ei voinut käsittää tällaisen menettelyn syytä. Asiasta syntyi suurta hämminkiä, kapinamieltä ja korkeisiin virkamiehiin kohdistuneita lahjontahuhuja.²⁰

Herraviha ei suinkaan ollut Suomessa laulujen aiheena ensimmäistä kertaa, vaan siitä oli laulettu jo aikaisemmin runomitallakin.²¹ Sosiaalista arvoeroa käsittelevät säkeet eivät muutenkaan olleet sattumaa tämän ajan lauluissa. Ranskan vallankumouksen (1789) inspiroimaa poliittista toimintaa oli Ruotsissa esiintynyt jo 1700-luvun lopulla. Anjalan liiton muistot varmaankin elivät vielä kansalaisten mielissä. Nyt Göran Magnus Sprengtporten, Anjalan liiton organisaattori, oli Venäjän puolella suunnittelemassa sotatoimia Suomen valtaamiseksi Ruotsilta. Juuri hän laati julistuksen, jossa sanottiin venäläisten

19 Carl Elias Alopaeuksen päiväkirjasta ks. Tarkiainen 2009, 39–40.

20 Nikula 1970, 780.

21 Herravihasta kertoo mm. Venäjän Katarina II vastaan tähdätty pilkkalaulu ”Vanha Caisa Naapurissa”, jossa puhutaan Suomen herroista ja herrain kavaluudesta. Laulusta on muistiinpanot ainakin Beckerin, Arwidssonin ja Gottlundin kokoelmissa (Salokas 1923, 192).

Jakob Tengström (1755–1832), ”pispa pieni poski herra” oli toimekas mies. Sen lisäksi että hän oli yliopiston varakansleri ja lopulta maan arkkipiispa, hän harrasti historian tutkimusta, kirjallisuutta, runonkirjoitusta, huilunsoittoa ja oli kiinnostunut kansanmusiikista.

tulevan maahan ystävinä ja suojelijoina. Luvattiin, että kansalle uuden hallinnon alaisuudessa taattaisiin samat oikeudet kuin ennenkin. Tätä julistusta, jonka venäläisten ylipäällikkö Buxhoeven oli allekirjoittanut jo 18. helmikuuta, oli levitetty kaikkialle Suomessa heti sodan alussa sekä suomeksi että ruotsiksi. Samantapainen julistus annettiin Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherralle kuulutettavaksi hiukan myöhemmin, 10. maaliskuuta. Kun kansa lauloi ”falskeista breiveistä”, niillä epäilemättä tarkoitettiin näitä julistuksia.²²

Muunkinlaisia ”falskeja breivejä” oli liikkeellä. Turussa maan ylimpiin herroihin lukeutuva laulun ”Pispa Pieni Poski Herra” eli Jakob Tengström luettiin Suomen sodan aikaan hänetkin falskien breivien kirjoittajiin. Tengström oli joutunut kansalaisten hämpeisiin siksi, että hän, maan ylimpänä kirkonmiehenä ja yliopiston varakanslerina, oli 22. päivänä maaliskuuta vastaanottokomiteassa ensimmäisenä Turun kaupungin portilla toivottamassa miehittäjät tervetulleiksi kaupunkiin. Silminnäkijän kertoman mukaan tämä tapahtui keskellä yötä Tulliportin luona, jolloin vihollisen etujoukko saapui salaa ja kenenkään aavistamatta. Joukkojen päällikköä, Bagrationia, olivat vastaanottamassa torilla lääninhallituksen virkamieskunta ja tullin luona piispa Tengström; nämä herrat ainakin olivat tietoisia vihollisen etujoukon saapumisesta. Piispa ja maaherra von Troil

²² Lappalainen 2008, 35–37.

Paljon kansaa oli Turun kaduilla seuraamassa Venäjän joukkojen paraatimarssia. Kenraali Friedrich Wilhelm Buxhoevdén ratsastaa Turkuun 22.3.1808 lippujen hulmutessa. Nordensvan, s. 93. Olle Hjortzbergin piirros.

olivatkin saaneet kirjeen jo paria päivää aikaisemmin eversti Turskin tuomana. Siinä tiedotettiin venäläisten olevan nyt saapumassa maan pääkaupunkiin. Joukkojen saavuttua piispa Tengström alkoi lähettää kiertokirjeitä Suomen papistolle, nyt Venäjän armeijan ylipäällikön, Buxhoevdénin, toivomuksesta. Näissä hän kehotti pappeja vaikuttamaan kansaan, jotta se ei aseisiin tarttumalla aiheuttaisi turhaa verenvuodatusta ja kärsimyksiä.²³ Ei siis ihme, että laulussa puhutaan falskeista breiveistä. Tällainen kirjoittelu tulkittiin yleisesti maanpetturuudeksi. Tengström, jota laulussa kutsutaan pilkkanimellä ”piispa pieni poski herra” oli kansan käsityksen mukaan siirtynyt vihollisen leiriin samoin kuten Viaporin ja Svartholman komentajatkin. Syynä pieneksi pilkkaamiseen oli se, että hän on todella ollut melko pienikokoinen. Hänen tiedetään jo syntyessään olleen niin heikko, että oli käytettävä hätäkastetta. Opiskeluaikoinaan hänen sanotaan monesti horkuneen elämän ja kuoleman välimailloilla. Koko elämänsä ajan hän oli sairaalloinen, mutta hänen terveytensä kuitenkin vähitellen vakiintui. Terveystila ei näytä vaikuttaneen kielteisesti hänen uskomattomaan tarmokkuuteensa elämän moninaisilla aloilla.²⁴ Venäläisten joukkojen virallinen saapuminen Turkuun tapahtui loisteliaana paraatimarssina. Paljon kansaa oli paikalla, suurin osa katselijoista seurasi näkemäänsä katujen ja

²³ Salokas 1923, 207–208. Tapahtumasta on kuvaus teol. yo. Carl Elias Alopaeuksen päiväkirjoissa (Tarkiainen 2009, 121–123). Piispa Tengströmin venäläisiltä saamista kirjeistä ks. Nikula 1970, 780.

²⁴ Rahikainen 2004, 37; Anthoni, Erik 1928, 592–593.

teiden varsilla tietenkin varsin sekavin tuntein, osa ehkä kuitenkin helpottuneena siitä, että hävitykseltä nähtävästi säästytettäisiin, jos järjestys saataisiin säilymään. Turusta kenraali Buxhoeviden välitti Pietariin tiedon kaupungin valtaamisesta, minkä jälkeen keisari Aleksanteri I antoi 28.3.1808 julki päätöksensä yhdistää Suomi Venäjän valtakuntaan. Sodan alussa kansan keskuuteen levitetillä maaherran julistuksella ja seurakuntiin lähetetyillä Tengströmin kiertokirjeillä oli haluttu rauhoittaa suomalaisia ja osoittaa, että elämä Venäjän alaisuudessa olisi heille edullisempaa kuin Ruotsin yhteydessä.

Laulun tästä jaksosta viimeinen säkeistö herättää kysymään: Mitä on tarkoitettu säkeillä, joissa sotamies huutaa ”teltillä”, ja mikä on Turussa sijainnut ”Kunningan Plakatti husi”? ”Plakaatti”, ”plakaatti” on vanhastaan merkinnyt paitsi julistetta myös julistusta, asetusta, asiakirjaa.²⁵ On muistettava, että Venäjän propagandasota alkoi jo ennen varsinaisten sotatoimien alkua. Armeijan ylipäällikkö F. W. von Buxhoevidenin ensimmäinen julistus suomalaisille oli annettu jo 18. helmikuuta. Siinä ilmoitettiin keisarin olevan pakotettu ottamaan Suomi haltuunsa saadakseen Ruotsin kuninkaan taipumaan ns. mannermaansulkemukseen. Kansalle vakuutettiin venäläisten pitävän voimassa entiset lait ja asetukset. Uusia julistuksia alkoi nyt tulla tiheään tahtiin. Maaherran julistus annettiin 10. maaliskuuta. Jo aiemmin mainitussa Buxhoevidenin välittämässä keisarin julistuksessa 24. maaliskuuta ilmoitettiin, että elämä Suomessa voisi kulkea entisiä latujaan ja lueteltiin monia kansalaisia rauhoittavia asioita. Muutamaa päivää myöhemmin, 28. maaliskuuta, oli julistettu, että Venäjä yhdisti nyt valloittamansa alueet pysyvästi Venäjän valtakuntaan ja aloittaisi varsinaisen sodan Ruotsia vastaan. Viikon kuluttua, 20. huhtikuuta, siviiliväestöä yritettiin rauhoitella julistamalla nyt, ettei talonpoikien tarvitse pelätä joutuvansa maaorjiksi. Aatelille luvattiin vapautus sen veloista Ruotsiin ja porvaristolle kerrottiin mahdollisuudesta laajentaa kaupan käyntiä Venäjän kanssa. Upseereille ilmoitettiin, että he Venäjän tsaarin palveluksessa pääsisivät nauttimaan kaikista uran suomista etuuksista. Eikä aikaakaan, kun toukokuun 8. päivänä venäläiset taas antoivat uuden julistuksen, jonka mukaan Suomi oli liitetty Venäjän valtakunnan erottamattomaksi osaksi, ja tästä syystä vaadittiin, että kaikkien tuli vannoa keisarille uskollisuuden vala. Julistuksilla oli tärkeä merkitys. Niiden avulla valloittaja pyrki murtamaan siviiliväestön, virkamiesten ja upseerien moraalia.²⁶

Näiden lukuisten julistusten valossa on selvää, että Turussa tuohon aikaan on todella ollut ”kunningan plakatti husi”. Maan pääkaupungissahan tuli olla julkinen rakennus, jossa kaikki nämä julistukset ovat olleet esillä ja jossa ne on ääneen kuulutettukin. Juuri ennen sodan alkua Turun raatihuoneessa oli 18. helmikuuta esitetty myös Ruotsin kuninkaan julistus, jossa Suomen kansaa kehoitettiin vihollisen hyökätessä tarttumaan aseisiin ja puolustamaan maata.²⁷ Ruotsin valtakunnan julistuksia oli perinteisesti menneiden vuosikymmenien ja vuosisatojen ajan kuulutettu juuri raatihuoneessa. Näinhän Turussa vanhaa tapaa noudattaen vielä nykyisinkin julistetaan joulurauha joka vuosi. To-

²⁵ Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 2, 1995, 380.

²⁶ Pylkkänen 2008, 72–75; Wrede 1988, 23–26.

²⁷ Nikula 1970, 779.

sin nykyisin joulurauhan julistus tapahtuu Brinkkalan talon parvekkeelta, mutta Suomen sodan alussa Turun nykyisellä Vanhalla Suurtorilla sijainnut Vanha Raatihuone oli ollut jo edellisellä vuosisadalla maallisten toimintojen keskus.²⁸

Ennen toimivaa sanomalehdistöä julistusten kuuluttaminen oli ainoa julkinen ja virallinen tiedotuskanava. Arkkiveisuiista tuli kansan keskuudessa kyllä epävirallinen tapa julkistaa asioita, mutta raatihuoneella julistukset voitiin kuulla virallisina ja heti tuoreina. Siellä ne olivat myös kaikkien niiden luettavissa, ketkä lukea taisivat. Maalla virallisista kuulutuksista voitiin lukea myös kirkoissa, mutta maan pääkaupungissa raatihuone oli epäilemättä laulun mainitsema ”kunningan Plakati husi”. Jakson viimeisen säkeistön ensimmäisessä säkeessä puhutaan teltalla huutavasta sotamiehestä. Ilmeisesti Suomes-
sa myös maata puolustaville sotajoukoille tiedotettiin näistä julistuksista. Jonkun palveluksessa olevan sotamiehen tehtäviin varmasti kuului huutaa nämä julistukset ääneen omille joukoille. Venäjän ja Suomen herrojen ”falskit breivit” ja ”falskius” kuningasta kohtaan ovat kaiken kaikkiaan keskeisiä motiiveja, jotka tuovat esiin sen, mitä kansalaiset ajattelivat piispansa ja maaherransa valloittajien toiveita myötäilevistä kiertokirjeistä ja julistuksista.

Mitä tapahtui Oolannin jäillä

Neljännessä jaksossa viitataan Venäjän pyrkimyksiin vallata Ahvenanmaa. Vihollisen saavuttua Turkuun 22. päivä maaliskuuta 1808 sen sotaväen osasto samosi jo viikkoa myöhemmin, 31. maaliskuuta, Ahvenanmaalle. Se kyllä vedettiin pian pois, mutta huhtikuun puolessavälissä uudet venäläisjoukot miehittivät Ahvenanmaan. Saariston oman väestön aseellinen kansannousu kuitenkin onnistui joksikin aikaa karkottamaan vihollisen.²⁹ Venäjä ei kuitenkaan lopullisesti luopunut Ahvenanmaasta, vaan hyökkäsi sinne seuraavana vuonna 14. maaliskuuta. Saaristoa puolusti silloin von Döbeln joukkoinen. Huolimatta hänen johtamiensa sotilaiden voimakkaasta vastarinnasta, taistelu Ahvenanmaasta hävittiin, sillä venäläisten ylivoima oli murskaava. Silloin tuli äkkiä tieto Ruotsista, että kuningas oli syösty vallasta, ja sodan johto sai käskyn vetäytyä Ruotsin puolelle. Von Döbelnin onnistui vaikeissa talviolosuhteissa johdattaa joukkonsa yli Ahvenanmeren, mutta Kulnevin venäläiset osastot seurasivat heitä Ruotsin rannikolle. Von Döbeln kykeni kuitenkin saamaan aikaan sopimuksen, joka takasi venäläisille Ahvenanmaan, jos Venäjä puolestaan lupaisi olla hyökkäämättä Ruotsiin. Venäläiset, hekin sodankäyntiin lopulta väsyneinä, lähtivät takaisin ja poistuivat Ahvenanmaalta Suomen mantereelle.³⁰ Laulussa tapahtumia kommentoidaan viitteellisesti. Teksti ei kerro mitään taisteluista, vaan sen sijaan jakson säkeissä määritellään tapahtumien ajankohta ja paikka sanomalla ”sillon koska ryssä se Ålandin marssi”, ”sillon koska Ryssä oli Ålandin jäällä” ja ”solda-

²⁸ <https://www.turku.fi/vanha-suurtori/alueen-historia/vanha-raatihuone> (luettu 2.9.2016).

²⁹ Wolke 2008, 113.

³⁰ Wolke 2008, 270–272; Visuri 2008, 122.

tit Ålandin merellä seila”. Taistelukuvausten sijasta todetaan vain, että venäläiset ovat marssilla Oolannin jäillä tai purjehtimassa Oolanninmeren aalloilla. Tässä jaksossa tyy-lilaji kuitenkin nyt muuttuu verrattuna laulun alkuosaan. Tematiikan keskiöön nouse-vat venäläisten sotilaiden ja suomalaisen naisväen keskeiset suhteet. Laulu saa edellisiä jaksoja selvemmin herjalaulun piirteitä. Pääteemaksi osoittautuu nyt huikentelevaisten ”fiikkojen” eli ”ryssän kurvain” herjaaminen. Kurva on venäläinen lainasana, jota Inke-rissä ja Karjalassa on käytetty huoran merkityksessä.³¹ Yleiskielistä sanaakin käytetään: ”Ryssällä on väke vanhoi ja nuori / Suomenmaa on täynnä venäläisen huorri.” Tätä menoa paheksutaan kuvaamalla, miten nämä marssivat venäläisten perässä, miten he huilaavat ja häiläävät, ts. maleksivat, kuljeksivat ympäriinsä, huutavat ja parkuvat ja sanalla sanoen ovat hulluina Turussa ja täällä. Kaikki tytöt järjestään ovat langenneet venäläisten syliin. Ikään kuin perusteluna sille, miksi ryssän herrat tyttöjä miellyttävät, kerrotaan, että heil-lähän on uusinta muotia olevat hoikkakärkiset saappaatkin.³²

Ryssällä on väke vanhoi ia nuori
Suomen maa on täynnä venäläisen huorri

Ryssän Herran Sapat on hoikat käriestänsä
Kuxi se kaikki fikkat iärestänsä

Sillon koska Ryssä se Ålandin marsi
kurvat ne perässä kursu ja marsi

Sillon koska Ryssä oli Ålandin iällä
kurvat oli hulluna Turussa ia tällä

Ryssän kurvat huila ja häilu vättän
Soldati Ålandin merellä seila

Ryssän kurvat huta ja parkuvatten
lulesan mänevän Sotamiehen karkun

Viides jakso jatkaa samalla linjalla, mutta on sisällöltään edellistä selkeästi naturalisti-sempaa. Nytkään laulujen näyttämönä eivät ole taistelut, vaan teemaksi nousevat sek-suaaliset suhteet miehitetyllä Turun seudulla. Pilkan kärki suuntautuu tässä joidenkin

³¹ Etymolog. sanakirja 1, s. 452.

³² Venäläisten sotilaiden teräväkärkisiä saappaita pidettiin huippumuodikkaina, ja niistä mainitsee Tolstoi-kin teoksessaan Sota ja rauha. Hän puhuu Aleksanteri I:n ”kapeista, suippokärkisistä saappaista”. (Tolstoi 1953, I osa, s. 286.) Nikolai Rostovillakin oli ”muotisaappaat, joiden kärjet olivat ylen terävät”. (Tolstoi 1953, II osa, s. 13.)

nimeltä mainittujen paikkakuntien naisväkeen. He ovat Maskun, Laitikkalan tai Turun kevytkenkäisiä ”flikkoja”, jotka ovat antautuneet suhteisiin venäläisten kanssa:

Maskus oli flickoia ennen nätti mutta
Ryssä huija pä on käynyt keskeltä fläcki

Laitikkalan flikat karkais ymbäri mäke
Kascka Huiapäta Tuppapi läpe

Turun flikat juoxevat pientä Kuia
Kokottavat Kasakalta Dobra huija

Laulun mukaan Turun kaduilla ”Kasaki kävelepi Kopeka pivossa”, ja pahinta on, että naisväki on joutunut liian läheisiin tekemisiin vihollisten kanssa, eikä näin käynyt pelkäänsä heidän rahan- tai leivänhimossaan, vaan ihan heidän oman mielihalunsa mukaan. Laulun tekijät osaavat käyttää jonkun sanan venäjää ja keskeistä seksisanastoakin on opittu venäjäksi: ”drastota” osataan jo huutaa, ja ”kasakan huija”, ”huijapää”, ”dobra huija” panee laulajien mielikuvituksen laukkaamaan:³³

Kasakalla Huia on kutatoista tuma
Kurvalla on läpi aivan kuuma

Kasaka oli brännissä Kullit oli Pännissä
Turun flikat kävelevät kupa kädessä

Kasaki kävelevi kopeka pivossa
Turun flikat kävelevät kuximisen Himos

Sillon Koska Ryssä leikasi kurvallen pienen palan limppuva
Kurva joutu Ryssän kansa yhten kimpun

Sillon koska Ryssä Kurvallen Drastota huta
Kurva karkais andaman Ryssällen suta.

Tässä jaksossa esiintyvä seksuaalikuvasa ei ole ollut harvinaista kansanlauluissa, sitä on viljeltiin jo vanhan runon mitalla. Gottlundin omissa keräelmissä on runsaasti uusimittaisia seksuaaliaiheisiä lauluja. Naucklerin sotalaulun tämän aiheisista säkeistöistä kuitenkin

³³ hui itämurteissa, lounaismurteissa, Hämeessä penis, siitin;
huija Inkerissä ja venäjäksi huj (genet. hujá) penis. (Etymolog. sanak.1, s.177.)

puuttuu kokonaan se naisen sukupuolisuutta kohtaan ilmaistu väkivaltaisuuden piirre, joka leimaa useita Gottlundin tallentamien seksuaalilaulujen ja loitsujen säkeitä.³⁴ Huolimatta erotiikkasäkeistöjen naturalistisesta kuvakielestä säkeistöjen pohjimmainen perusvire on tässä sittenkin ahdistunut mustasukkaisuus, moraalinen närkästys ja paheksunta niitä hui-kentelevaisia tyttöjä kohtaan, jotka ovat hairahtuneet vihollisen puolelle. Venäläisten valt-tina naisväen viettelyssä näyttää laulun mukaan olleen runsaasti käytettyjen kopeikkojen, dobra huijan ja muodinmukaisten hoikkakärkisten saappaiden ohella myös leipä: ”Sillon Koska Ryssä leikasi pienen palan limpua / Kurva joutu Ryssän kansa yhten kimpun.”

Laulun päättää kuudes, nelisäkeistöinen jakso, joka sisältää lähellä rekilaulumittaa olevia ja rekilaululyriikalle tyypillisiä humoristissävyyisiä lopetussäkeistöjä. Tämä jakso ei enää mitenkään liity Suomen sotaan, vaan säkeissä viitataan laulun tekijän salassa pitä-miseen sanomalla, että tällä laululla ei ole tekijää, tai joka kyselee tämän laulun tekijää, se tieto pysyy ”skrivarin” eli laulun tekijän hallussa. Toisaalta taas se, joka laulua on levittänyt pitäjälle, pitää palkita ryypyllä, ja laulua voi itse kukin myös jatkaa:

Eipä tällä laululla ole pätä eikä isä
ioka tämän taita niin sapi panna lisä

joka tämän Rivalin perän kysy
kyllä se Sfrifvarin persiessä pysy

joka tätä virtä pitäiälän laula
sen pitä pantaman kuluinen kaulan

joka tätä virtä pitäiälän raxi
sen pitä saman ryypyn mitä kaxi

Nämä ovat säkeistöjä, joiden kaltaisia esiintyy kansanlauluissa muissakin yhteyksissä. Sepityskaava on ollut käytössä pitkään, ja samansisältöisiä säkeistöjä on tallennettu vielä paljon myöhemminkin. Seuraavassa on esimerkki lähes puolitoista sataa vuotta myö-hemmästä pilkkalaulusta, jonka tyrväälinen Ville Syrjälä lauloi SKS:n haastattelijoille Jouko Hautalalle ja Lauri Simonsuurelle 1954.

Joka tätä laulua tiätää tahtoo
niin kysyköön tekijältä,
ko Palomäjen puurokurkulta
ärrär repijältä.³⁵

34 Satu Apo (1995, 11–51) on tulkinnut miesten laulamia seksuaalisia fantasiarunoja niiden uskomuksellisesta kontekstista käsin.

35 Laulu on SKS:n Äänitearkiston kokoelmista SKSÄ 272.1954; ks. myös Asplund 1980, 156.

Miten *Krigs visaa* laulettiin?

Krigs visan teksti nostaa esiin kysymyksen sen käyttöyhteydestä ja laulutavasta. Naucklerin muistiinpanoon ei liity mitään kontekstietoja. Tässä tulee myös esiin monien vanhojen laulumuistiinpanojen suurin ongelma: sävelmä puuttuu. Sen saaminen paperille oli yleensäkin tuohon aikaan, kaksisataa vuotta sitten, äärimäisen harvinaista. Kansanlaulujen ja yleensä kansansävelmien muistiinpanoja on tuolta ajalta ylen niukasti. Tekstin metriikkaa tarkastelemalla voi silti päätellä jotain myös sävelmästä. Siksi tätä laulutekstiä kannattaa tarkastella myös metriikan kannalta. Seuraavassa esitellään metristä analyysia, jolla olen käsitellyt laulutekstin. Tässä metodissa runomitan perusyksikkönä eivät ole runoalat, vaan nousujen ja laskujen muodostamat säkeet. Analyysissa tarkastellaan tavujen sijoittumista mitan nousu- ja laskuasemaan. Nousua ilmaistaan symbolilla + ja laskua symbolilla o. Nousussa on aina yksi tavu, mutta laskuasemassa voi tavuja olla yksi, kaksi tai kolme. Seuraavassa laulun ensimmäinen säkeistö on analysoitu käyttämällä Pentti Leinon kehittämää runomitan analyysimetodia.³⁶

Voi sitä	herra kuin	Sveaborin	jätti
+ o o	+ o o	+ o o o	+ o
suuri Skällmi	kyllä kuin	Kultarahoi	otti
+ o o o	+ o o	+ o o o	+ o

Tähän tapaan on analysoitu kaikki 33 säkeistöä, joiden säkeet näyttävät noudattavan pääosin samaa nelinousuista poljentoa. Sen jälkeen esitettyä metristä analyysia on pelkistetty merkitsemällä laskuasemaa vain yhdellä symbolilla –, jolloin saadaan rakennekuvaus, jonka metrinen pohjarakenne osoittautuu hyvin säännölliseksi. Tässä laulussa säkeistö koostuu kahdesta keskenään riimillisestä säkeestä, joissa kummassakin on neljä nousua ja neljä laskua

+	-	+	-	+	-	+	-
+	-	+	-	+	-	+	-

Tämä ei ole normaali rekilaulusäkeistön kaava, vaan muistuttaa enemmän knittelimittaa. Sille on tunnusomaista nelinousuinen säe, jonka laskuasemassa tavujen määrä voi vaihdella.³⁷

Rekilaulumittaan verrattuna *Krigs visassa* poljento on erilainen: säkeistöjen nousutavujen määrä on pienempi, mutta laskutavuja on enemmän. Riimi oli hivuttautunut

³⁶ Leino 1982, 11–20. Pentti Leinon kehittämä runomitan analyysi- ja kuvausmetodi poikkeaa aikaisemmasta, runojalkoihin tai mittatahteihin perustuvasta kuvaustavasta sikäli, että aikaisemmat analyysitavat esittävät säkeestä vain pelkän tavarakenteen, kun sen sijaan Leinon metodissa runomitan perusyksikkönä eivät enää ole runoalat tai mittatahdit, vaan nousujen ja laskujen muodostamat säkeet. Kun perinteisissä mitan kuvauksissa on kiinnitetty huomiota tavun painollisuuteen ja painottomaan asemaan, tarkastellaan Leinon analyysissa tavujen sijoittumista mitan nousu- ja laskuasemaan.

³⁷ Knittelistä ks. esim. Suomi 1963, 249.

hiljaiseen runolauluunkin jo sen viimeisinä aikoina, ja sen käyttö yleistyi Suomessa kirkkovirsien ja maallisten arkkiveisujen välityksellä. Papiston ja runoilijoiden 1600- ja 1700-luvulla omaksuma knittelin ja runomitan sekamuoto näyttää olleen ehkä yleisestikin käytössä 1700- ja 1800-luvun vaihteessa, ja se näyttää yleistyneen myös kansan käyttöön ja suulliseen traditioon. Huomionarvoista on, että 1800-luvun alkupuolella tallennettujen kaksisäkeisten riimillisten laulujen joukossa tällainen metrinen rakenne on kaikkein yleisin.³⁸

Minkälaisilla sävelmillä tällaista metristä rakennetta edustavia lauluja on voitu laulaa? Löytyykö juuri tuolta ajalta, siis 1800-luvun ensimmäiseltä tai toiselta kymmenluvulta vastaavanlaisia sävelmällisiä vertailukohteita? Toistaiseksi tuolta ajalta kansansävelmiä yleensä on tiedossa vain muutamia, ja kaikkein vanhimmat niistä ovat runo- ja tanssisävelmiä, joita italialainen tutkimusmatkailija Giuseppe Acerbi julkaisi matkakirjassaan 1802. Toinen varhainen runosävelmien julkaisija on Jakob Tengström, joka samana vuonna 1802 liitti Tukholmassa pitämänsä esitelmän yhteyteen runosävelmän ja sen kaksi variaatiota.³⁹ Kansansävelmien varsinaisen tallennuksen Suomessa aloitti C. A. Gottlund. Pääosa hänen sävelmämuistiinpanoistaan on paimensävelmiä, joita hän julkaisi 1831 Otavan 1. osan liitteenä. Se on ensimmäinen suomenkielinen laaja sävelmäkokoelma ja Heikki Laitisen sanoin ”ammattitaidolla tehty”.⁴⁰ Vasta Lönnrotin *Kantelettaren* ensimmäisen painoksen nuottiliite vuodelta 1840 sisältää vihdoin myös pienen kokoelman, 22 uusimmita, riimillistä laulua sävelmineen.

Gottlund julkaisi muutamaa vuotta Lönnrotia myöhemmin, vuonna 1847, runo- ja laulukokoelman nimeltä *Sampo. Runollisto*. Se on 188-sivuinen pieni kirjanen ja sisältää viitisenkymmentä, laadultaan melko sekalaista runoa ja laulutekstiä. Joukossa on runsaasti julkaisijan omia seippteitä, hänen käännöksiään ruotsalaisista kansallismielisistä lauluista, juomalaulujen ja varsinkin Bellmanin laulujen käännöksiä. Jokaiseen tekstiin Gottlund on kiittävästi liittänyt tiedon sävelmästä, jolla teksti on laulettavissa sekä lähdeviitteen, josta käy ilmi, missä teksti on aikaisemmin julkaistu. Gottlund tarkoitti kirjasensa nimenomaan nuorten runoilijoiden ja aloittelevien laulajien käyttöön. Julkaisu ei saanut julkisuudessa hyvää vastaanottoa, mutta sillä oli kuitenkin hyvä tarkoitus. Juuri tällaista kirjaa ei Suomessa ollut aikaisemmin ilmestynyt. Gottlund-tutkija Risto Pulkkinen onkin luonnehtinut sitä sanoen sen kuuluvan sarjaan Gottlundin pioneeritekoja.⁴¹

Kiinnostavaa *Krigs visan* kannalta tässä pienessä runo-laulukirjassa on, että Gottlund liitteeksi tekstin loppuun painatti seitsemän sävelmän nuotit, joista kolmeen sisältyi myös pianosovitus. Liitteen sävelmistä osa on löydettävissä muistakin varhaisista lähteistä kuten Kantelettaren nuottiliitteestä: ”Kalevan tytär” -laulun melodiavariantti

38 Asplund 1997, 247–252.

39 Heikki Laitinen on tutkimuksissaan käsitellyt näitä sävelmiä samoin kuin Tengströmin musiikillista toimintaa Turun kulttuurielämässä. Laitinen 2006, 55–65; Laitinen 2010, 30–32; ks. myös Andersson 1969, 160–164.

40 Laitinen 2010, 50–51. Ks. myös Heikinheimo 1933, 114–154; Pekkilä 1990, 192–204; Pulkkinen 2003, 54–58.

41 Pulkkinen 2003, 205.

Nyt ja ennen -laulun sävelmä Gottlundin laulukirjasta Sampo. Runollisto. Tekstin hän mainitsi julkaisseensa aiemmin kirjassaan Otava II.

on numerona 3, (Kant. teksti: "Illalla istuttiin istuimella"), Merimies-laulun sävelmälle variantti numerona 22 (Kant. teksti: "Löytyvi kultaa kupiksi"), Nyt ja ennen -laulun sävelmälle variantti numerona 10 (Kant. teksti: "Onneton olin minä ollessani") ja Suomes-ta pois lähtyäni -laulun sävelmälle variantti numerona 7 (Kant. teksti: "Minun kultani kaukana kukkuu"). Liitteen sävelmistä osa kuuluu lauluihin, joiden sanoja Gottlund oli merkinnyt muistiin 1810-luvun puolivälin tienoilla Juvalla.⁴² Ne olivat varmasti hänen itsensäkin osaamaa sävelmärepertoaaria. *Sampo*-kirjasessa hän on ehkä halunnut myös osoittaa, että sanat ja sävelmät eivät kansanlaulussa aina kuulu yhteen, vaan melodiat ja laulujen sanat liikkuvat eri teitä päinvastoin kuin taidemusiikissa. Tästä Gottlund oli saanut kokemusta jo omien kenttätöidensä ja oman lauluharrastuksensa yhteydessä. Valitessaan liitteen sävelmiä hän oli epäilemättä tietoinen Lönnotin muutamaa vuotta aikaisemmin ilmestyneen *Kantelettaren nuottiliitteestä*. Se ei estänyt häntä ottamasta mukaan samoja sävelmiä, koska ne olivat hänellekin tuttuja ennestään. Gottlund tiedettiin intohimoiseksi laulumieheksi jo opiskeluaikana Turussa.⁴³ Kun Johan Josef Pippingsköld palasi 1818 opintojensa jälkeen Uppsalasta takaisin Turkuun, hän toi mukanaan uusia tuulia ylioppilaslauluun. Gottlundkin ehti saattaa turkulaisen ylioppilaslaulun suorastaan uusille urille käydessään Uppsalasta välillä Turussa. Hän uhmasi silloisia säädyllisyysääntöjä rohkenevilla lähteä kadulle laulamaan Uppsalan tapaan. Hän lienee jonkin aikaa jopa johtanutkin laulajien ryhmää, joka oli eronnut Pippingsköldin liian "kreivilliseksi" koetusta lauluseurasta.⁴⁴

⁴² Gottlundin sävelmien käsikirjoituskokoelmassa (Kansalliskirjasto Coll 59,14, aikaisempi signum Fö I, 34) "Kalevalan tytär" -laulun sävelmän nuottilehden alalaidassa on "Morsiamen kuolo" -balladista ensimmäinen säe "Yks päivä nyt ehti ehtoolle". Myös liitteen viimeisenä olevan laulun "Suomesta pois lähtyäni" sävelmä "Minun kultani kaukana kukkuu" löytyy tästä kokoelmasta. Nämä tekstit eivät liene alkuperäisiä kenttämusiisinpanoja. Niihin ei liity tietoja laulajasta, kuten Gottlundin kenttämusiisinpanoihin yleensä.

⁴³ Heikinheimo 1933, 221–223. Uppsalan suomalaisten ylioppilaiden lauluharrastuksista, ks. Laitinen 2010, 41.

⁴⁴ Pulkkinen 2003, 61; Nikula 1972, 470–474.

Naucklerin *Krigs visan* kannalta kiintoisin *Sampo*-liitteen sävelmistä on ”Nyt ja ennen” -laulu syystä, että sen teksti vastaa metriikaltaan *Krigs visaa*. Melodian toinen repriisi on merkitty laulettavaksi refrengillä (Lali lili lali lili lalilili laali). Sama koskee Lönnrotin *Kantelettaren* tekstiäkin (Tala tala tala tala taitala tai tai). ”Nyt ja ennen” -laulussa teksti on 2-säkeinen, mutta melodia 4-säkeinen. *Krigs visan* tekstiä sopiikin erinomaisesti laulaa ”Nyt ja ennen” -laulun sävelmällä, mutta nimenomaan niin, että sävelmän jälkimmäinen repriisi, kaksi jälkimmäistä sävelmäsäettä, on laulettava refrengillä edellä mainittujen laulujen tapaan. Tämä melodia tarjoaa ainakin yhden esimerkin sävelmistä, joita oli muodissa *Krigs visan* muistiinpanoaikaan. Tarkoituksena ei tässä ole tietenkään väittää, että laulua todella olisi laulettu juuri tällä sävelmällä, ja ettei löytyisi samantyyppisiä muitakin. Tavoitteena oli löytää nimenomaan joku sellainen melodia, jolla olisi Suomen sodan aikoihin tai sen jälkeen voitu laulaa Naucklerin *Krigs visaa*.

***Krigs visan* rakenteesta, tyylistä ja tulkinnasta**

Käsikirjoituksesta käy ilmi, että kyseessä ei ole yhtenäinen, juonellinen kokonaisuus, vaan – kuten jo alussa todettiin – kuuteen jaksoon jakaantuva lauluketju. Jaksojen sisällykseen ei ole kysymys varsinaisesta kertovasta juonesta, vaan perusmallina on ollut rekilaululyyriikalle tyypillinen yksisäkeistöisyys. Säkeistöjä voitiin liittää peräkkäin missä järjestyksessä tahansa tilanteen mukaan. Jo aiemmin viitattiin siihen, että *Krigs visan* säkeistöt eivät edusta rekilaulun säkeistörakennetta, vaan ovat lähempänä knittelimitä.⁴⁵ Tyyllille ominaista on, että jaksojen sisällä näyttää toistuvan tiettyjä motiiveja, teemoja tai formuloita, jotka sitovat kunkin jakson sisäiset säkeistöt yhteen. Ne ehkä ovat jääneet laulajien mieleen tällaisina ketjuina. Toisaalta on myös paljon mahdollista, että muistiinpanija on voinut itse järjestellä säkeistöjä temaattisesti sopivaan asuun.

Tiettyyn jaksoon liittymisen kriteerinä on ollut säkeistöjen sisältö. Tapahtumat on kuvattu aina hyvin lakonisesti ja vain yhdellä säkeistöllä. Kolmannessa, neljännessä ja viidennessä jaksossa sisällöltään keskenään samantyyppisiä säkeistöjä on kuitenkin ketjuuntunut toinen toisensa perään. Samat kielikuvat toistuvat ja sama perusvire säilyy kunkin jakson sisällä. Laulua kokonaisuutena tarkastellessa on havaittavissa, että tyyllillisesti siinä on kuitenkin eri tasoja. Alun kolmessa ensimmäisessä jaksossa kerronta kulkee yleisellä, objektiivisella tasolla, ja se koostuu sotilaiden kokemuksista ja muista todellisuuspohjaa sisältävistä yleisluontoisista motiiveista (Viapori- ja Krunstätti-motivit, Taivassalo- ja Pikinholma- taistelut, herrojen toiminta, falskit breivit, plakat husi).

⁴⁵ Rekilaulusäkeistö voidaan myös ymmärtää ja useimmiten on kirjoitettukin nelisäkeiseksi, mutta se ei tietenkään muuta säkeistön metristä perusrakennetta. Rekilaulusäkeistön nousujen luku on 2 x 7, kun *Krigs visan* säkeistössä nousutavuja 2 x 4. 1800-luvulla tällainen puhdaspiirteisen rekilaulun säkeistömalli näyttää olleen yleisin, mutta toiseksi yleisin on ollut *Krigs visassa* käytetty nelinousuinen säkeistömalli. Käytössä on ollut myös useita muita säkeistörakenteita, jotka muistuttavat puhdasta rekilaulurakennetta. (Asplund 1997, 287–288.)

Neljännessä ja viidennessä jaksossa kerronnan tyyli muuttuu ja siirtyy subjektiiviselle tasolle. Nyt tulee esille laulajien henkilökohtaisia tunteita ja mielikuvia. Herjan ja pilkan voima kasvaa, ja keskeisiä motiiveja ovat ryssä Ålandissa ja ryssän kurvat. Neljännen ja viidennen jaksonkin kesken on selkeä tyyliero. Viidennen jakson eroottiset elementit lisääntyvät, ja Maskun, Laitickkalan ja Turun flikkojen sekä ryssien keskinäisistä kanssakäymisistä kehitellään toinen toistaan vahvempia seksuaalisia mielikuvia.

Tällaisia lauluja alkoi varmasti syntyä varsinkin sotilaitten kesken jo heti Viaporin tapahtumien jälkeen. Koko sodankäyntihän oli suomalaisten kannalta onnetonta ja ahdistavaa. Armeija oli huonosti aseistettu ja varustettu, ruutia ei ollut riittävästi eikä sotilaita siksi aina päästetty taistelutilanteisiin, vaan heitä piti estää taistelemasta, kuten laulu väittää tapahtuneen saaristolaistaisteluissa. Laulun kaksi ensimmäistä jaksoa tuovat esiin Suomen sodan ja taistelujen alkuvaiheita. Ne kuvaavat ruohonjuuritason tuntemuksia ajalta, jolloin molemmat linnoitukset, Svartholma ja Viapori oli menetetty ja maan sotavoimat ainakin eteläisillä rintamilla peräytymistään peräytyivät antautumatta juurikaan taistelemaan vihollisen kanssa. Toisaalta Suomen sodan historia kertoo, että pienempiä kahakoita kyllä syntyi etelärannikoillakin, mutta sielläkin perääntyminen oli sodanjohdon yleisin strategia, mikä näyttäisi aiheuttaneen sotilaissa suurta turhautumista.

Laulun kolmas, neljäs ja viides jakso näyttäisivät heijastavan ei vain suomalaisten sotilaitten, vaan muunkin väestön mielialoja. Ne kertovat siitä suuresta yhteiskunnallisesta hämmennyksestä, epätoivosta, joka vallitsi tavallisen kansan mielessä. Sota oli hävitty, maa oli joutunut vanhan perivihollisen vallan alle, vieras kieli kaikui kaduilla. Ei tiedetty, mitä piti ajatella. Sodanjohdon käsittämättömiltä tuntuneet toimenpiteet aiheuttivat huhuja, katkeruutta ja kauhua. Oman maan ylimmät herrat näyttivät olevan mielin kielin venäläisten edessä ja myötäilevän heidän toiveitaan. Sotilaat olivat joutuneet luovuttamaan aseensa ja seurasivat nyt sivusta tyhjin käsin ja tyhjin vatsoin elämän menoa. Mitä heille jäi? Ei muuta kuin sana ja sävel, mutta niistähän ei ollut pulaa. Turhautumisen ja mustasukkaisuuden tunteet purkautuivat herjalauluihin. Niillä käsiteltiin kollektiivista ahdistusta. Sitä paremmalta tuntui, mitä mehevämpiä kielikuvia keksittiin. Seksuaalisuus oli se ase, jota käytettiin sitä ”omaa” naisväkeä kohtaan, jonka nähtiin tai uskottiin mielitelevän venäläissotilaita tai päinvastoin jos huomattiin venäläisten liehrittelevän suomalaista naisväkeä. Karkean seksuaalitematiikan käyttäminen lauluissa oli miesväen konkreettinen tapa häpäistä ja rangaista nimenomaan naisia. Joutuminen laulujen kohteeksi merkitsi maineen menettämistä. Maine ”ranki” oli ihmiselle entisessä sääty-yhteiskunnassa tärkeä asia.

Voi otaksua, että suurin osa säkeistöistä on syntynyt Turun seudulla ja laulettu ehkä kapakkalauluina viinanhuuruissa tunnelmissa sotaan osallistuneiden tai yleensä nuorten miesten kesken. Siitä ovat osoituksena Turun ja lounaisrannikon liepeille viittaavat muutamat paikannimet. Säkeistöihin sisältyy myös selvästi lounaismurteiden piirteitä.

Lauluissa on silti myös joitain itäsuomalaisia murrepiirteitä.⁴⁶ Oliko tässä Naucklerin savolaisen kynän jälkiä, sitä voi vain arvailla. Hänen panoksensa tämän sotaulun koostumuksessa askarruttaa. Kuinka paljon tässä oli hänen itsensä tuntemaa ainesta, oliko hän itsekin laulaja vai vain muistiinkirjoittaja, joka oli koostanut tämän 33-säkeistöisen tekstin ehkä useammalta kuin yhdeltä laulajalta? Häinkö ryhmitteli puhtaaksi kirjoittaessaan säkeistöt niin, että laulun toisessa ja kolmannessa jaksossa painottuu erityisesti teema Ryssän herrat – Suomen herrat, kun taas neljännessä ja viidennessä jaksossa seksuaalitematiikka nousee selkeimmin esiin. Luultavasti Nauckler oli kuullut ja varmaan itsekin oppinut tällaisia lauluja ollessaan armeijan palveluksessa. Sodasta oli silloin jo kulunut muutama vuosi aikaa, mutta sotakokemukset ja laulut elivät vielä miesten miehlissä.⁴⁷ Uskottavimmalta tuntuu, että pitkät lauluketju on syntynyt eri tilanteissa ja usealla paikkakunnalla.

Kansanomaisen laulun piirteitä 1810-luvulla

Naucklerin teksti edustaa leimallisesti juuri oman aikansa yhtä uudemman kansanlaulun metristä mallia. Runolaulun kieli oli jo unohtumassa, mutta eli viimeisiä aikojaan ns. rahvaanrunoutena, pääasiassa talonpoikaisen väestön kirjallisen runouden lajina. Tosin rahvaanrunoilijoista moni käytti lauluissaan muutakin kuin vanhan runon mittaa. Paavo Korhonen, talonpoikaisrunoilija Rautalammita, sepitti kaksi Suomen sotaa käsittelevä runoa. Ne ovat muistelman luontoisia; toinen kertoo Rautalammin rahvaan kärsimyksistä, toinen sisältää katsauksen sodan kulkuun. Ne ovat syntyneet ilmeisesti vasta sodan jälkeen.⁴⁸ Kirjallinen laulu arkkiveisujen muodossa oli vahvassa nousussa valtaamassa itselleen yhä laajempaa sijaa yhtenä kansanomaisen laulun muotona. Suomen sodan aikana arkkiveisuja ei Suomen puolella voitu kuitenkaan julkaista, koska Turku ja Vaasa, joissa maan ainoat kirjapainot sijaitsivat, olivat joutuneet jo sodan alkuvaiheissa maa-liskuulla venäläisen haltuun. Ruotsissa julkaistiin tosin muutamia suomenkielisiä, sotaa käsitteleviä arkkiveisuja, mutta ne tuskin voivat levitä maassa, jonka viralliset siteet entiseen emämaahan olivat katkenneet.⁴⁹

Suomen sodan ajan rasitukset ja maan joutuminen venäläisten valtaan kirvoittivat kansanomaisia lauluntekijöitä tuomaan julki ajatuksiaan ja kokemuksiaan omissa sepitteissään. Naucklerin *Krigs visa* ei tietenkään ollut mikään yksittäinen ilmiö. Vuonna 1870 lauloi Jurvassa pappilan ”ruotipaappa” Jaakko Purkismalmi ylioppilas O. Forsmanille

46 Esim. laskenna, puurova, sanovatten, häilyvatten, parkuvatten, kurvallen, persiessä, pitäjällen.

47 Suomen sotaväki lopetettiin sodan jälkeen, mutta vuonna 1812 Suomeen perustettiin 3 jääkäriyrykmenttiä, joista 2. jääkäriyrykmentin alaisena oli Kuopion pataljoona. Niiden lisäksi maassa oli venäläisiä joukko-osastoja ja kolme värvättyjen sotilaitten pataljoonaa. (Wikipedia.org/suomen asevelvollisuuden historia.)

48 Salokas 1923, 209–214. Rahvaanrunoudesta ks. esim. Laurila 1956, 107–129; Kukkonen 1975, 7–25.

49 Salokas 1923, 203–206. Hultinin arkkiveisuluettelo mainitsee yhteensä puolenkymmentä vuosina 1808 ja 1812 ilmestynyttä Suomen sotaa käsittelevää arkkiveisua: Kansalliskirjasto, Pääsarja 1803–17, 7, 35–37, Lauluja 1808–09, 1.

laulun, joka oli seipitetty kesällä 1808. Laulaja oli oppinut sen lapsuudessaan Lapualla sodassa mukana olleelta isältään. Se sisältää 64 lyhyttä säettä ja käsittelee paljolti samoja teemoja ja heijastaa samoja tunteja kuin *Krigs visakin*. Siinäkin surraan Suomen kohta-loa ja menetettyä Viaporin, kuvataan linnoituksen kunniantonta antautumista sekä surua ja suuttumusta niitä henkilöitä kohtaan, joiden koettiin rahasta myyneen linnoituksen. Moititaan myös Ruotsin kuningasta, joka ”ei miekkaa liikuta”. Tuodaan esille satamassa olleen ”varvin” polttaminen. Sillä tarkoitettiin juuri Turun laivaston päällikön Hjelms-tiernan käskystä tapahtunutta alusten ja varaston polttamista, mikä rahvaan kesken aiheutti kapinamieltä.

Laulussa viitataan myös Venäjän keisarin vaatiman uskollisuuden valan vannomiseen. Juuri tämä herätti paljon vastustusta. Piispa Tengström yritti jopa saarnastuolista käsin suostutella kansaa vannomaan tämän valan. Hän ei siinä onnistunut, vaan joutui niin rajujen mielenosoitusten kohteeksi, että hänen oli joksikin aikaa asettauduttava turvaan toiselle paikkakunnalle.⁵⁰ Lauluntekijän suuttumus on mennyt niin pitkälle, että hän uskalsi olla sitä mieltä, että ”tarvittis pispankin tappaa---”. Valan vaatiminen herätti eniten epäluottamusta ja pahennusta talonpoikaisen kansan keskuudessa, koska he suhtautuivat venäläisiin varauksellisimmin. Tiukimmin uskollisuuden valan vannontaa keisarille vastustivat kaupunkilaisesta väestöstä porvarit ja käsityöläiset. Kuninkaalle uskolliset säätyläiset toimittivat salassa tietoa Ruotsiin venäläisten joukoista. Varsinkin maalla venäläisiä pidettiin jatkuvasti sodan jälkeenkin vihollisina ja ihmiset kokivat valan vannomisella pettävänsä Ruotsin kuninkaalle antamansa uskollisuudenvalan.⁵¹

Kun Naucklerin laulu mainitsee nimeltä vain yhden ”falskeista” Suomen herroista eli piispa Tengströmin, Purkismalmi luettelee useita muitakin ”Suomen herra-krepuja”.⁵² Heistä arvovaltaisimman piispan ohella oli maaherra von Willebrandt, kansan Frekka-Jakuksi kutsuma mies, joka mm. rakennutti myllyn Liedon Kukkarokoskeen tyydyttämään venäläisten viljan tarvetta.

Voi pientä Suomen maata
Kuin on jo piiritett’!
Ryss’ on jo vallan päällä,
Vaatii meitä vannomaan.
Pojat ne Suomesta karkaa
Aina Ruottin puolelle.
Ah! kuinka mieli lienee
Tuolla Ruottin kuninkaall?
Ei sodass’ vastaanota

⁵⁰ Wrede 1988, 26.

⁵¹ Pylkkänen 2008, 81.

⁵² Koskimies 1913, 45–46. Muita ”herra-krepuja” olivat Turun ja Porin läänin maaherra E. G. von Willebrandt, ”Frekka-Jakku”, Pöytyän, Ulvilan ja Isonkyrön rovastit J. Sundvall, Fredrik de Bell, ja N. Aejmelaeus. Ks. myös Salokas 1923, 207–208.

Eikä miekkaa liikuta.
Varvin he vahvasti poltit
Ja tulella sytytit;
He luulit olleen kruutii
Noiss' isoiss' tynnyreiss';
Vaan ne oli aivan tyhjät
Ja sannalla täytetyt.
Willebrandin viha vissiin
Oli tuohonkin asiaan.
Toi oli toi Frekka-Jakku,
Kuin myllyn rakensi
Tuonn' Lieron [Liedon] Kukkarokoskeen,
Juur kivistä pykäisi.
Kyllä Frekka-Jakku sen tiesi,
Kuin myllyn rakensi,
Että Ryssä Turkuhun riensi
Ja jauhoja tarvitti.
Tarvittis pispankin tappaa
Ja Pöytiön prouvastin,
Ei Ulvilan tohtorin väärin
Eikä Kyröön prouvastin.
Vaan heillen annetan anteeks
Kuin kuririn lähdetit,
Viaporin komententill'
Juuri kirjan kirjoitit.
Käskit he vangiksi antaa
Kaikki Suomen riservit:
Siell' oli kommandörit
Ja muita tollareit';
Siell' oli trahtamentit
Ja tykit vallilla.
Noill' olis taittu sotii
Ja Ryssää varjella.
Ryssä se sisälle marsii
Ja oli niin iloinen.
Paimenet [puolustajat] ulos palsiit
Ja olit niin hiljaiset.
Ei ollut heillä bantleritaskui
eikä kruunun kivääreit',
Vaan pienet viinaflaskut

Joista kiukulla ryyppäisit.
 Voi Suomen herra-kreput
 Kuin olette falskia!
 Rahan te vastaanotit,
 Myitte fästingin.
 Jos Kaarlee kaarttins' kanssa
 Joutui meitä auttaman,
 että miekka siunattu olis
 Ja kuulat kulkemaan;
 Että rikkois Ryssän leirin
 Ja pahat patterit.–
 Ryssä se valansa pitää
 ja sotii ankarast'
 Keisarin tahdon jälkeen,
 Vaikka vallan talvella.

Purkismalmin laulama teksti sisältää Naucklerin sotalaulua paljon runsaammin tosipohjaista tietoa ja enemmän viittauksia tapahtumiin ja henkilöihin. Siltä kuitenkin puuttuu suullisena syntyneen kansanlaulun poljento, selkeä säkeistörakenne ja loppusointuisuus. Tekstin sisällössä on kyllä havaittavissa pyrkimystä 4- tai 8-säkeisyyteen, mutta se ei ole johdonmukaista, ja laulun ajatuksellinen sisältö ylittää monesti näin muodostuneiden säkeistöjen rajat. Tekstin jambinen, kohotahdillinen kolminousuinen runomitta ja jonomaista säelaulua muistuttava tyyli viittaavat kirjalliseen sepitystapaan.⁵³ Laulun perussävy on myös arkkiveisuille usein tyypillinen vakava valitus ja suru, ja ”Surulauluksi” se julkaistaessa otsikoitiinkin. Teksti on syntynyt sepittämällä se johonkin virren sävelmään. Juuri sävelmän rakenne onkin ilmiselvästi säädellyt tekstin sisällön muotoutumista.⁵⁴ Miten paljon tällaista laulua käytännössä laulettiin, sitä on vaikea arvioida. *Krigs visa* on nimensä mukaisesti sotalaulu, ts. sodasta kertova laulu, joka kuvaa sotilaiden kokemuksia ja ajan ilmapiiriä, ei tosin mitenkään syvällisesti, pikemminkin arkiesteti ja voi ehkä sanoa – elämänläheisesti. Se painottuu pilkka- ja herjalauluksi, ja sen satiirinen sävy ja seksuaalitematiikka viittaavat selkeästi sotilaiden ja nuorten miesten ajatusmaailmaan. Sillä on epäilemättä ollut paljonkin käyttöä. Sen sijaan Purkismalmin laulussa kuuluu selvästi vanhan ja kaiken kokeneen sotaveteraanin ääni. Tuntuu siltä, että tähän yhteen lauluun on tietoisesti kerätty kaikki kansalaisten mieliä silloin näiden seutujen asukkaita kuohuttaneet tapahtumat.

53 Kohotahdista arkkiveisuissa ks. Niinimäki 2007, 163–166. Purkismalmin laulun lisäksi muutamia Suomen sota-aiheisia lauluja löytyy SKS:n kokoelmista, Ahlmanin, Beckerin, Taipaleen ja Topeliuksen käsikirjoituksista.

54 Tekstiä voi kokeilla laulamalla sitä esim. Vanhan virsikirjan no 90 sävelmällä ”Hädässä huudan Herraa”.

***Krigs visan* falskit herrat ja Runebergin Vänrikki Stoolin tarinat**

Voittamattomana pidetyn Viaporin kunniaton antautuminen heti Suomen sodan alkuvaiheessa oli Venäjälle ratkaiseva voitto ja Ruotsille sotilaallinen katastrofi. Mikä oli todellisenä syynä linnoituksen luovuttamiseen? Kommentajaa epäilemättä askarrutti huoli alaisistaan. Kannattiko tapattaa miehiä turhaan, kun näkyvissä ei näyttänyt olevan mahdollisuuksia selviytyä piirityksestä voittajana. Ampumatarvikkeita oli niukasti, miehistö huonosti koulutettua, ja luonnon luomille olosuhteille ei mitään voitu. Muita syitä olivat armeijan vetäytyminen ja yleinen, jo pitkään kestänyt tyytymättömyys taitamattomaksi osoittautuneeseen Ruotsin kuninkaaseen. Vallankumoushuhuja liikkui myös Suomessa. Venäläisten taitava painostaminen aseleposopimukseen oli omiaan luomaan mielialaa antautumiseen. Tänä päivänä historiankirjoitus toteaa, että ei ole mahdollista nimetä mitään yhtä tai yksittäistä syytä linnoituksen luovuttamiseen taistelutta. Syitä oli useita.

Joka tapauksessa Carl Olof Cronstedtista tuli kansalaisten silmissä omana aikanaan julkinen syntipukki, kuten Naucklerin *Krigs visa* ja Purkismalmin ”Surulaulukin” osoittavat. Hänet erotettiin antautumisen jälkeen armeijasta. Sotaoikeuden istunnossa hänet tuomittiin menettämään henkensä, kunniansa ja omaisuutensa. Keisari kuitenkin armahti hänet ja myönsi hänelle elinkoron korvaukseksi hänen Ruotsissa menettämästään omaisuudesta. Vuonna 1820 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka hän eli unohdettuna Herttoniemen kartanossa. ”Kultaisesta ruudista” eli lahjusten ottamisesta ei sittenkään näytä olleen kysymys eikä historiankirjoitus enää tänä päivänä pidä Carl Olof Cronstedtia maan kavaltajana. Todestaan, että hän oli pikemminkin olosuhteiden uhri.⁵⁵

Kritiikki piispa Jakob Tengströmiä kohtaan on varmaan lientynyt nopeasti. Olihan hän ollut jo ennen sotaa keskeinen henkilö Turun niin valtiollisessa kuin kulttuurielämässään. Sodan jälkeen hänen tähtensä vain nousi. Tengströmin vaikutusvalta kasvoi niin akateemisissa, kirkollisissa kuin poliittisissakin asioissa. Hänhän oli ollut tärkeimpiä niistä johtohenkilöistä, jotka olivat toivoneet vallanvaihtoa Suomessa. Porvoon valtiopäivillä Tengström oli pappissäädyn puhemiehenä, ja jatkossa hän toimi keisarin neuvonantajana Suomea koskevis- sa asioissa. Hänestä tuli myös Suomen ensimmäinen arkkipiispa. Tämän päivän näkökulmas- ta Tengström nähdään reaalipoliitikkona, joka todella halusi suojella Turkua, sen asukkaita ja koko maata sodan hävitykseltä, koska aseellisella vastarinnalla ei ollut hänen mielestään menestymisen mahdollisuuksia. Hän katsoi mukautumispoliitiikallaan voivansa saada maalle enemmän etuja kuin asettumalla vastarintaan.⁵⁶

J. L. Runeberg sai kimmokkeen *Vänrikki Stoolin tarinoihin* (I 1848, II 1860) kuunnelles- saan nuorena kotiopettajana kahta vanhaa sotaveteraania Ruovedellä. Näin uskottiin ja myös haluttiin pitkään uskoa. Näin ei kuitenkaan todellisuudessa ollut. Runebergin tarinat eivät olleet juuri hänen tapaamiensa veteraanien tarinoita. Vänrikit syntyivät aikana, jolloin so- taa käyneiden miesten sukupolvi oli jo väistymässä, ja moni vanha sotaveteraani eli unoh- dettuna vaikeissa oloissa. Runeberg halusi luoda ylevää sankarirunoutta, nostaa esiin niin

⁵⁵ Lappalainen 2008, 94–95; Wrede 1988, 151.

⁵⁶ Wrede 1988, 25, 41; Dahlström 1995, 216, 288; Björkstrand 2012, 203–223.

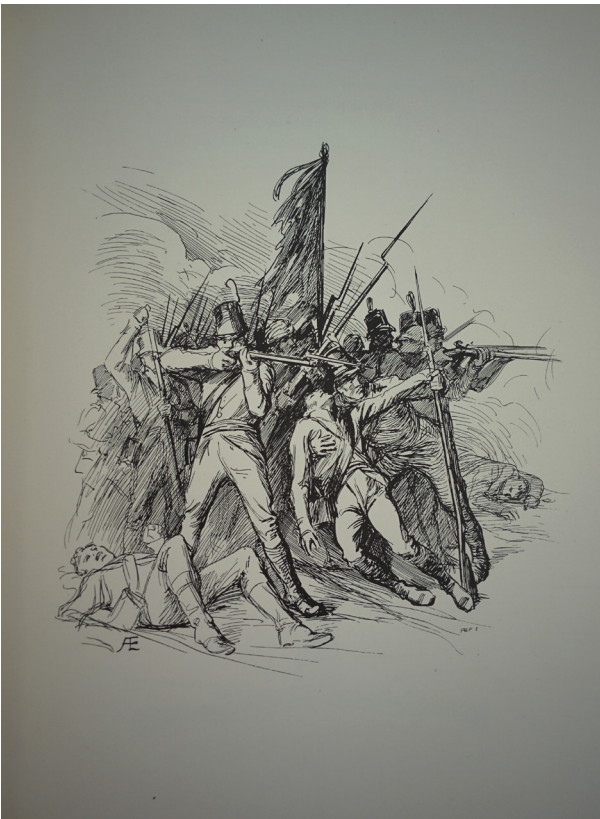
kunnioitettuja sotapäälliköitä kuin urhoollisia rivisotilaitakin. Runot eivät kuitenkaan olleet vain sarja tilannekuvia sotaanäyttämöltä. Ne eivät olleet kirjaimellisesti historian totuuden mukaisia eikä se ollut Runebergin päämääränä. Hän halusi luoda runollisen todellisuuden sodasta ja näyttää maanmiehilleen, mitä sodan muiston pitäisi heille merkitä. Hän toi runoiltaan julkisuuteen sodan jälkeen siihen asti vaietun näkökulman. Vaikka sota oli hävitty, kansakunta itse ei murtunut. *Vänrikki Stoolin tarinat* tarjosivat lukijoilleen Johan Wreden sanoin ”isänmaallisen elämäncatsomuksen”. Runeberg oli vakuuttunut siitä, että tosi kansallinen henki oli löydetävissä juuri yksinkertaisen kansan keskuudesta. Hänen mukaansa isänmaarakkaus oli samaa kuin velvollisuus uskollisesti taistella ja tehdä työtä isänmaan hyväksi, ei myydä sitä.⁵⁷

Teoksen ensimmäinen osa herätti heti ilmestyttyään valtavasti positiivista huomiota, ja painos myytiin muutamassa päivässä loppuun. Syntyi todellinen veteraanikultti ja sen myötä monenlaista kulttuuritoimintaa, musiikin, teatterin ja kirjallisuuden muodossa. Kansalaisten asenne sodan veteraaneihin muuttui ja sai 1800-luvun puolimaissa samanlaisia piirteitä kuin tänä päivänä tavataan nykysuomalaisen suhtautumisessa omiin viime sotiemme veteraaneihin. *Vänrikki Stoolin tarinat* on taiderrunoutta, mutta sillä oli vaikutusta, ei pelkästään sivistysteiston piirissä, vaan myös yli säätyrajojen. Teosta ruvettiin kääntämään suomeksi 1860-luvun puolivälissä ja ensimmäinen täydellinen suomenkielinen käännös ilmestyi 1873. Arkkikirjallisuus levitti 1800-luvun jälkipuolella joitakin *Vänrikki Stoolin* runoja tavallisen kansan ulottuville, ja muutamista runoista tuli sävellettyinäkin laajalti suosittuja. Teoksesta otettiin lukemattomia painoksia, sitä luettiin kodeissa ja kouluissa aina viime sotiin saakka. Se kirjaimellisesti kului suomalaisen käsissä.

Verrattaessa *Vänrikki Stoolin tarinoita* *Krigs visan* ja ”Surulaulun” teksteihin, niissä tulee selvästi näkyviin eriaikaisuus ja niiden täydellisen erilaiset lähtökohdat. Kansan parissa syntyneitä lauluja ei voi verrata Runebergin teoksen kaltaiseen taiderrunoilijan kynästä lähteneeseen sankarirunouteen, jossa aika on jo kullannut vuosikymmenten takaisia muistoja. *Vänrikkien* henkilöissä ja tapahtumissa on silti kansanlaulujen tavoin sekä totta että tarua. *Krigs visa* ja ”Surulaulu” heijastavat nimenomaan aikalaisten tuoreita kokemuksia ja tunteita. Ne tuovat realistisesti näkyviin ankaran ajan eri puolia. Niissä tulee esiin piirteitä ruohonjuuritasolta, sotilaiden elämys- ja kokemusmaailmasta sekä arviointia sodanjohdosta ja muista ”herroista”.

Krigsvisa tuo välähdyksenomaisesti esiin kansan käsityksiä muutamista Suomen sodan keskeisistä tapahtumista. Se on nähtävissä ainakin loppupuolen jaksoiltaan myös rääväsuise- na vihapuheena, joka suuntautui venäläisiin miehittäjiin ja heitä myötäileviin suomalaisiin. Sen lisäksi että lauluin purettiin tunteita, laulun karkeat pilkka- ja herjasäkeet ovat epäilemättä myös olleet omiaan keventämään mieltä ja tuottaneet yhtäällä hupia, joskin toisaalla myös kiukkua ja suuttumusta. *Krigs visa* on ilmeisesti koostettu useiden sepittäjien säkeistöistä. Se on nimenomaan kansan laulua, syntynyt spontaanisti laulettaessa ja laulettavaksi ja edustaa oman aikansa suullisen kansanlaulun yhtä yleistä metristä septysmallia. ”Surulaulu” sen sijaan vaikuttaa yhden ihmisen kirjalliselta tuotteelta, laululta, jossa kiteytyivät useat tuohon aikaan ilmassa olleet sodan ja Venäjän miehityksen aikaiset niin tosiasiat kuin huhutkin.

⁵⁷ Wrede 1988, 10, 30–31, 270.

*Albert Edelfeltin kuvitusta
Vänrikki Stoolin tarinoiden
vuonna 1900 ilmestyneeseen
painokseen.*

Arkistolähteet

Kansalliskirjaston kokoelmat. C. A. Gottlundin nuottikäsi kirjoitukset. Coll. 59.14, aikaisempi signum Fö I, 34.
Kotimaisten kielten keskuksen Nimiaarkiston kokoelmat.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston kokoelmat

Kirjallisuus

- Andersson, Otto 1969. De poesi fennica §§ 9–11. *Studier i musik och folklore II*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland Nr 432. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 132–164.
- Anthoni, Eric 1928. Jaakko Tengström. *Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. VI osa*. Toinen, uudistettu painos. Porvoo: WSOY, 591–605.
- Apo, Satu 1995. ”Ex cunno väki tulee”. Fyysiseen naiseuteen liittyvä ajattelu suomalais-karjalaisessa perinteessä. *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Asplund, Anneli 1980. Ville Syrjälä, kansanlaulaja ja lauluntekijä Kiikasta. *Kertojat ja kuulijat*. Toim. Pekka Laaksonen. Kalevalaseuran vuosikirja 60. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 145–158.
- Asplund, Anneli 1994. *Balladeja ja arkiveisuja. suomalaisia kertomaleuluja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 563. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Asplund, Anneli 1997. *Murros, muutos ja mitta: metriikan, rakenteen ja sisällön välisistä suhteista suomalaisissa kansanlauluissa*. Julkaisematon Folkloristiikan lisensiaatintutkimus Helsingin yliopistossa.
- Asplund, Anneli 2002. *Lauluja Lönnrothin ajoilta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 866. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Asplund Ingemark, Camilla & Wassholm, Johanna 2009. *Historiska sägner om 1808–09 års krig*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Helsingfors 728. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Bulgarin, Faddei 1996. *Sotilaan sydän. Suomen sodasta Engelin Helsinkiin*. Toimittanut ja suomentanut Marja Itonen-Kaila. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 645. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Dahlström, Fabian 1995. Porvarillinen musiikkielämä syntyy. Fabian Dahlström – Erkki Salmenhaara. *Suomen musiikin historia 1. Ruotsin vallan ajasta romantiikkaan*. Porvoo: WSOY, 187–251.
- Björkstrand, Gustav 2012, Jacob Tengström. Universitetsman, kyrkoledare och nationsbyggare. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 772. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Haavio, Martti 1923. Paavo Korhosesta, rautalammellaisesta kansanrunoilijasta. *Suomi V.2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Heikinheimo, Ilmari 1933. *Kaarle Akseli Gottlund. Elämä ja toiminta. 1, Ensimmäinen työkausi*. Väitöskirja. Porvoo: WSOY
- Hohenthal, Torvald T:son 1941. Anteckningar om släkten Nauklér's äldre led. *Genos 12. Suomen Sukututkimusseuran aikakauskirja. Tidskrift utgiven av Genealogiska Samfundet i Finland*. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura. Genealogiska Samfundet i Finland.
- Hohenthal, Torvald T:son 1948. Savolax-grenen av släkten Nauklér. *Genos 19. Suomen Sukututkimusseuran aikakauskirja. Tidskrift utgiven av Genealogiska Samfundet i Finland*. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura. Genealogiska Samfundet i Finland.
- Holopainen, Väinö 2015. Savon rykmentti. Juvan komppania. Ruotutalojen kylät. https://www.rajapuro.net/savojr/juva/juva_k2r.html (luettu 20.8.2016).
- Itonen, Erkki (toim.) 1995. *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja osa 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Koskimies, A.V. 1913. Surulaulu vv. 1808–1809 ajoilta. *Kotiseutu* 1913, 45–46.
- Kulonen, Ulla-Maija (toim.) 1995 *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja osa 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laitinen, Heikki 2006. Runolaulu Turun Akatemiassa. *Kansanmusiikki. Suomen musiikin historia*. Toim. Anneli Asplund, Petri Hoppu, Heikki Laitinen, Timo Leisiö, Hannu Saha & Simo Westerholm. WSOY: Helsinki, 52–65.
- Laitinen, Heikki 2010. Rakas tunnettu kantele. *Kantele*. Toim. Risto Blomster. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1225. Helsinki: SKS, 23–167.
- Lappalainen, Jussi T. 2008. VI Kaksoiskotka linnoitusten ylle. *Suomen sodan historia 1808–1809*. Toim. Jussi T. Lappalainen, Lars Ericson Wolke & Ali Pykkänen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1200. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 84–95.
- Laurila, Vihtori 1956. *Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana. 1. osa. Yleiset näkökohdat*. Väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 249. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leino, Pentti 1982. *Kieli, runo, mitta. Suomen kielen metriikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 376. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ninimäki, Pirjo-Liisa 2007. *Saa veisata omalla pulskalla nuotillansa. Riimillisen laulun varhaisvaiheet suomalaisissa arkkiveisuissa 1644–1809*. Väitöskirja. Suomen etnomusikologisen seuran julkaisuja 14. Tampere: Suomen etnomusikologinen seura.
- Nikula, Oscar 1970. *Turun kaupungin historia 1721–1809. Toinen nide*. Turku: Turun kaupunki.
- Nordensvan, C. O. 1898. *Finska kriget 1808–1809*. Stockholm: Bonniers.
- Otavan iso Fokus 1975. *Kertovasti kuvitettu 8-osainen tietosanakirja. Osa 4*. Helsinki: Otava.
- Pekkilä, Erkki 1990. C. A. Gottlund ja kansanmusiikki. *Etnomusikologian vuosikirja 1989–1990*. Toim. Vesa Kurkela & Erkki Pekkilä. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura, 192–204.
- Pulkkinen, Risto 2003. *Vastavirtaan. C. A. Gottlund 1800-luvun suomalaisena toisinajattelijana*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pykkänen, Ali 2008. Rajan suunnan taistelut. *Suomen sodan historia 1808–1809*. Toim. Jussi T. Lappalainen, Lars Ericson Wolke & Ali Pykkänen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1200. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 48–49.
- Pykkänen, Ali 2008. Lemun maihinnousu, Lemun taistelu. *Suomen sodan historia 1808–1809*. Toim. Jussi T. Lappalainen, Lars Ericson Wolke & Ali Pykkänen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1200. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 117–121.
- Rahikainen, Agneta 2004. *Johan Ludvig ja Fredrika Runeberg: kuvaelämäkerta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 998. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Runeberg, Johan Ludvig 1900. *Vänrikki Stoolin tarinat*. Kuvitus Albert Edelfelt. Porvoo: WSOY.
- Salokas, Eino 1923. *Maallinen arkkirunoutemme Ruotsin vallan aikana*. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomen asevelvollisuuden historia https://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_asevelvollisuuden_historia (luettu 2.9.2016).
- Paikkala, Sirkka (päätoim.) 2007. *Suomalainen paikannimikirja 2007*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146. Helsinki: Karttakeskus. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Suomi, Vilho 1963: Suomenkielinen lyriikka ennen vuotta 1640. *Suomen kirjallisuus II, Ruotsin ajan kirjallisuus*. Helsinki: Otava. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tarkiainen, Kari 2009. *Valtakunnan vaihdos 1809: ajan tuntoja Alopaeuksen pappissuvun papereissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1206. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Tarkiainen, Viljo 1948. *Henrik Gabriel Porthan*. Tietolipas 6. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tolstoi, Leo 1953, *Sota ja rauha*, I ja II osa. 5. painos. Suom. J. A. Hollo. Porvoo: WSOY.
- Turun Vanha Raatihuone <https://www.turku.fi/vanha-suurtori/alueen-historia/vanha-raatihuone> (luettu 2.9.2016).
- Visuri, Pekka 2008. Sotatapahtumat 1808–1809, *Suomen sota 1808–1809, taustat, tapahtumat, muistomerkit*. 2. painos. Toim. Reima T. A. Luoto. Espoo: Fenix-Kustannus Oy, 61–133.
- Wolke, Lars Ericson 2008. Ruotsin varautuminen maihinnousu-uhkaan. *Suomen sodan historia 1808–1809*. Toim. Jussi T. Lappalainen, Lars Ericson Wolke & Ali Pylkkänen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1200. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 113–116.
- Wrede, Johan 1988. *Se kansa meidän kansa on: Runeberg, vänrikki ja kansakunta*. Jyväskylä, Helsinki: Gummerus.
- Åström, Anna-Maria 1999. Carl Axel Gottlund rajanylittäjänä. *Tuulen jäljillä: kirjoituksia kansanperinteestä ja kulttuurihistoriasta*. Toim. Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki. Kalevalaseuran vuosikirja 77–78. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 204–212.